

El món araboislàmic actual I

Antoni Segura i Mas

P08/04118/01080



Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

| | |
|--|----|
| Introducció | 5 |
| Objectius | 6 |
| 1. El Pròxim Orient (I): el Creixent Fèril | 7 |
| 1.1. El conflicte araboisraelià | 7 |
| 1.2. L'Iraq. La guerra Iran-Iraq i la guerra del Golf | 17 |
| 1.3. Síria, el Líban i Jordània | 21 |
| 2. La conca del Nil | 28 |
| 2.1. Egipte: Nasser i l'arabisme..... | 28 |
| 2.2. El Sudan | 32 |
| 3. L'Orient Mitjà | 36 |
| 3.1. Mustafà Kemal i la Turquia moderna. La tragèdia kurda | 36 |
| 3.2. L'Iran i la revolució de Khomeyní | 40 |
| 3.3. La guerra d'Afganistan i els taliban | 45 |
| Resum | 47 |
| Activitats | 51 |
| Exercicis d'autoavaluació | 51 |
| Solucionari | 52 |
| Glossari | 52 |
| Bibliografia | 53 |

Introducció

A l'hora de valorar l'evolució dels diferents països àrabs i islàmics, cal tenir en compte llur marc geopolític. Per aquesta raó, els hem dividit en cinc blocs que, a grans trets, coincideixen amb les grans regions de l'islam. En aquest mòdul ens ocuparem de tres d'aquests blocs: l'Orient Mitjà, la conca del Nil i una part del Pròxim Orient, el Creixent Fèrtil, els quals conformen una certa unitat.

Des de la seva independència, el món araboislàmic d'aquesta zona intenta trobar la seva identitat i ocupar el lloc que li correspon en el context internacional. Aquest període ha estat marcat, però, per diversos factors: d'una banda, per la constitució de l'Estat d'Israel el 1948; d'una altra, per l'intervencionisme polític i militar dels països occidentals i de l'URSS per raons estratègiques o econòmiques; i, finalment, per l'aparició de tendències polítiques oposades en el si dels països islàmics (islamisme i occidentalisme), les quals sovint han estat condicionades pels factors abans esmentats. A més, cal considerar la complexa situació econòmica d'aquests països, en bona part mancada de la infraestructura necessària.

Objectius

A més de detallar els principals esdeveniments històrics i llur influència en l'evolució política de la zona, en la redacció d'aquest text ens hem fixat els objectius següents:

- 1.** Emfasitzar la importància de la instauració de l'Estat d'Israel i la implosió del Pròxim Orient que causa aquesta circumstància.
- 2.** Valorar adequadament els conflictes bèl·lics esdevinguts en el Pròxim Orient i en el Creixent Fèrtil, des de la primera guerra araboisraeliana fins a la guerra del Golf.
- 3.** Seguir amb deteniment les vicissituds del procés de pau del Pròxim Orient.
- 4.** Destacar la importància de l'arabisme de Nasser i, de retruc, de l'islamisme a la història recent d'Egipte i del Pròxim Orient.
- 5.** Situar la figura de Mustafà Kemal en relació amb la modernització de Turquia. Valorar, a més, la projecció en el món araboislàmic de l'experiència turca.
- 6.** Situar la figura de Khomeynî i la revolució iraniana de 1979 i la seva influència sobre els grups islamistes radicals de tot el món musulmà.

1. El Pròxim Orient (I): el Creixent Fèrtil

La història recent del Creixent Fèrtil és condicionada per enfrontaments armats de diferent signe. Tant l'herència del colonialisme com, posteriorment, la política de blocs de la Guerra Freda han influït notablement en el desenvolupament dels països d'aquesta zona.

1.1. El conflicte araboisraelià

La **proclamació de l'Estat d'Israel** (14 de maig de 1948) donava pas a la primera guerra entre el nou Estat i els àrabs de Palestina i els estats àrabs de la regió (Egipte, Síria, Transjordània, Líban, Iraq amb el suport d'Aràbia Saudita i Iemen). El nou Estat disposava del suport logístic dels EUA i amb armament procedent de les factories soviètiques de Txecoslovàquia, car l'URSS veia en Israel "un petit nucli «socialista» enmig dels «feus» àrabs i l'únic cap de pont possible a la regió per a l'URSS" en aquells moments (Duret, 1995, pàg. 42).

El 6 de gener de 1949, la mediació de l'ONU posava fi al conflicte. S'havia completat allò que els palestins denominen **al-Nakba** ('el desastre'), el desallotjament de 531 localitats i el trasllat forçós d'unes 800.000 persones d'ètnia àrab. Amb la signatura de l'armistici, Israel obtenia la regió d'Acre i Natzaret i l'accés a Jerusalem, mentre que el rei Abdul-lah de Transjordània s'annexionava la riba occidental del Jordà (Cisjordània) i Jerusalem-Est i proclamava el regne haiximita de Jordània. Uns 600.000 àrabs de Palestina (els futurs palestins) prenen el camí de l'exili.

La consolidació de l'Estat d'Israel intensificà de nou la immigració i, en només quatre anys (1948-1951), arribaren 690.000 immigrants jueus procedents, sobretot, del Marroc, l'Iraq, Romania, l'Iran, Polònia, Egipte, el Iemen, Turquia i Bulgària. La preocupació dels governs laboristes d'aquests primers anys fou la integració dels immigrants, la consolidació de les institucions i del sistema polític parlamentari i, sobretot, la creació d'un exèrcit nacional (Zahal). Aquest exèrcit havia de ser modern i professional però, al mateix temps, popular i altament identificat amb el seu poble per tal de garantir la integritat territorial d'Israel amb l'ajuda dels soldats de lleva i dels reservistes.

En la taula següent podem observar la **immigració jueva a Israel** en el decurs de la seva història i constatar el seu paper en la consolidació de l'Estat d'Israel:

Lectures recomanades

Amb caràcter general per a tot el món àrab actual i per a aquest mòdul i el següent, es recomanen les lectures següents:

Flory, M.; Korany, B.; Mantran, R.; Caman, H.; Agate, P. (1991). *Les régimes politiques arabes*. París: Presses Universitaires de France (Thémis Science Politique).

Hourani, A. (1992). *Historia de los pueblos árabes*. Barcelona: Ariel.

López García, B. (1997). *El mundo árabo-islámico contemporáneo. Una historia política*. Madrid: Síntesis.

Nodinot, J.F. (1992). *Vingt-et-un États pour une nation arabe?* París: Missoneuve et Larose.

Segura i Mas, A. (1997). *El món àrab actual*. Barcelona: Eumo/Universitat de Girona (Biblioteca Universitària, Història, núm. 5).

Els pares de la pàtria jueva...

..., David Ben Gurion, Levi Eshkol, Ben Zvi i Golda Meir, eren membres fundadors del Partit Laborista (Mapai), el partit dels treballadors socialistes, i de la Federació Sindical (Histadruth). Els primers governs d'Israel foren laboristes: David Ben Gurion (1948-1953 i 1955-1963) i Moshe Sharett (1953-1955).

| Període | Total | Procedència |
|-----------|---------|---|
| 1948-1951 | 690.000 | Marroc, Iraq, Iran, Egipte, Iemen, Turquia, Romania, Polònia i Bulgària |
| 1952-1964 | 520.000 | Europa occidental i Àfrica del Nord |
| 1965-1990 | 600.000 | URSS, EUA, Romania, Àfrica i Amèrica Llatina |
| 1991-1992 | 600.000 | URSS |

Font: Lemarchand, Ph. (1994). *Atlas géopolitique du Moyen-Orient et du Monde Arabe* (pàg. 86). Brussel·les: Complexe.

El juliol de 1956, Nasser nacionalitzà el Canal de Suez perquè el Banc Mundial li havia negat l'ajuda financera que necessitava per a construir la presa d'Assuan, la qual havia de produir electricitat i estendre el regadiu a milers d'hectàrees de terres de conreu. A l'octubre, Israel envai el Sinaí i tropes franco-britàniques ocuparen Port Said i bloquejaren la sortida a la Mediterrània del Canal. Era la segona guerra araboisraeliana. En aquest cas, però, l'acció conjunta d'Israel, França i la Gran Bretanya no tingué el vist-i-plau dels EUA i, a més, suscità l'oposició de l'URSS, la qual amenaçà amb una acció nuclear. La mediació de l'ONU posà fi a les operacions bèl·liques (6 de novembre) i forçà la retirada de francesos i britànics. L'exèrcit d'Israel es retirà a l'est de la línia fixada per l'armistici de 1949, la qual passà a ser controlada pels Cascos Blaus (7 de març de 1957).

El guanyador moral de la guerra fou Nasser, car, per a l'opinió pública mundial, Israel havia estat el país agressor. D'altra banda, la "causa palestina" era un factor de cohesió entre els països àrabs, capaç de suscitar acords entre règims tan allunyats com el Caire o Riad. El conflicte araboisraelià resultava força complex per a Washington, qui tenia aliats enfrontats en un escenari particularment sensible. El 1956 sorgia el primer embrió d'**al-Fatah** entre els refugiats de Kuwait i, el 1964, després de la celebració del primer Congrés Nacional Palestí, es creava a Jerusalem l'**Organització per a l'Alliberament de Palestina** (OAP).

Després de 1956, la tensió verbal i militar entre Israel i els països àrabs no deixà d'incrementar-se. El 1967, la petició de Nasser de retirada dels Cascos Blaus provocà una inesperada resposta de Tel Aviv: el 5 de juny, sense avís previ, l'exèrcit israelià desencadenà una violenta ofensiva simultània sobre diferents fronts i, en cinc dies, aconseguí ocupar Gaza, el Sinaí, Cisjordània, l'est de Jerusalem i els alts del Golan. Havia estat la més ràpida i efectiva de totes les guerres i hom la denominà la "guerra dels Sis Dies".

La guerra dels Sis Dies (1967)

"El dia 5 de juny de 1967, l'aviació israeliana bombardejava els aeròdroms militars d'Egipte i destruïa el seu potencial aeri sense deixar temps als avions a enlairar-se. A l'est, l'operació es repetia sobre els aeròdroms de Síria, Jordània i l'Iraq, que també varen perdre la seva capacitat ofensiva aèria. Poc després, l'aviació d'Israel bombardejava

Lectures recomanades

Les obres de Georges Corm constitueixen una introducció obligada al Pròxim Orient:

Corm, G. (1993). *Le Moyen Orient*. París: Flammarion.

Corm, G. (1991). *Le Proche-Orient éclaté, 1956-1991*. París: Gallimard.

En castellà trobem una bona introducció que també convé consultar:

Martínez Carreras, J.U. (1991). *El mundo árabe e Israel. El Próximo Oriente en el siglo XX*. Madrid: Istmo.

Washington...

... ha tingut dos objectius prioritaris al Pròxim Orient durant la Guerra Freda: obtenir la supremacia a la regió per a salvaguardar els interessos petrolers dels seus aliats (la revolució de Khomeyni li manllevà el guardià del Golf) i aconseguir el reconeixement d'Israel per part dels països àrabs, sobretot pels règims moderats aliats dels EUA.

i metrallava les forces egípcies estacionades al Sinaí que, posteriorment, foren encerclades i assetjades per les columnes blindades jueves. El dia 8 de juny, l'exèrcit d'Israel arribava al canal de Suez; darrere seu quedava una gran bossa de milers de soldats egipcis que, aïllats de la resta del seu exèrcit, moririen al desert o caurien presoners. Aquell mateix dia, concloïa l'ocupació de la Cisjordània i de Jerusalem Est, on els combats s'havien iniciat el dia 6 de juny. L'endemà, l'exèrcit israelià iniciava la campanya del Golan i en dos dies (9 i 10 de juny) aconseguia penetrar quinze quilòmetres, fer-se amb els alts i amenaçar la ruta a Damasc. El dia 10 de juny, tenia lloc l'alto el foc d'acord amb una resolució adoptada tres dies abans pel Consell de Seguretat de l'ONU".

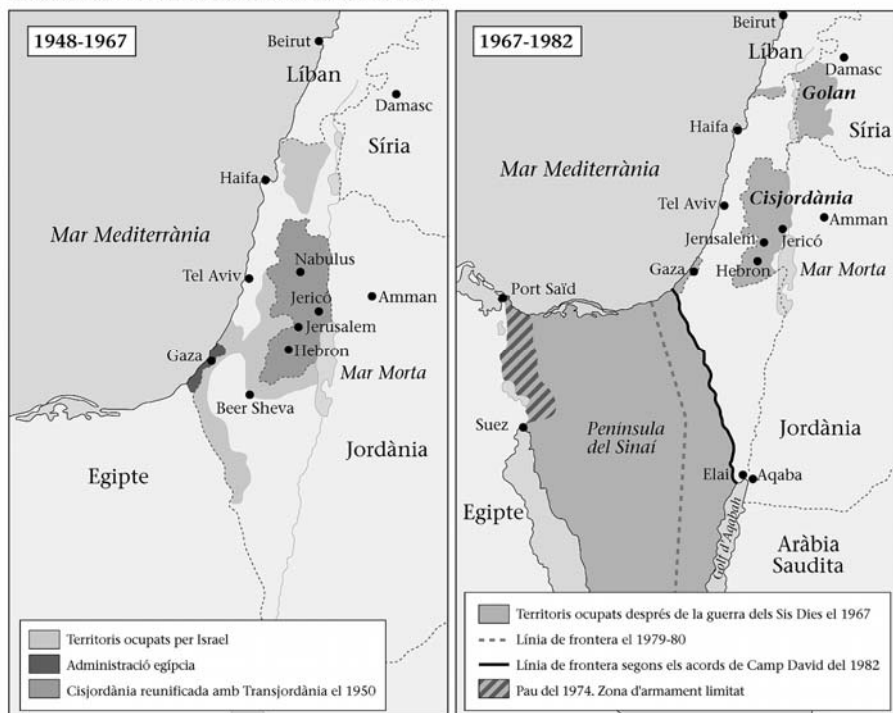
A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 27).

Poc després d'acabada la guerra, la resolució 242 del Consell de Seguretat de l'ONU (22 de novembre de 1967) reconegué el dret a l'existència a l'Estat d'Israel sense esmentar cap Estat palestí. Tanmateix, denuncià l'adquisició de territoris per la força, sol·licità la retirada d'Israel dels territoris ocupats i instà a solucionar el problema dels refugiats palestins. La tercera guerra araboisraeliana tingué efectes ambivalents. D'una banda, comportà l'aparició dels **territoris ocupats** (el Sinaí, els alts del Golan, Jerusalem Est, Gaza i Cisjordània), franja de seguretat per a Israel davant els països àrabs veïns; d'una altra banda, una nova onada de **refugiats palestins** es dirigí, principalment, cap a Jordània (200.000) i el Líban (400.000). A més, en els territoris ocupats hi vivia una població palestina molt combativa des del 1948.

Israel...

... controlava el 78% de l'antic territori de Palestina després de la guerra de 1948-49, quan el Pla de partició de l'ONU només li atorgava el 55%. A més, Jordània s'annexionava la Cisjordània i Jerusalem. De la projectada Palestina àrab només restava Gaza, administrada per Egipte.

El conflicte araboisraelià entre el 1948 i el 1982



En el món àrab, la derrota de 1967 contribuï a eclipsar l'estrella de Nasser i, en la mateixa proporció, afirmà el panislamisme moderat de l'Aràbia Saudita. També en aquests moments de frustració aparegué un discurs islamista molt més radical i violent, el qual presentava la victòria d'Israel com la d'un poble que s'ha mantingut fidel a la seva religió i creia que la derrota àrab era fruit de l'adopció de valors estrangers. La derrota també significà el fracàs d'un determinat intent de modernització de l'islam, el "socialisme àrab". Al ma-

teix temps, la derrota propicià l'autonomia de l'OAP respecte als diferents règims àrabs: la fracció d'al-Fatah esdevingué majoritària en el si de l'OAP i imposà com a president Yasser Arafat. Poc després, hom establí les bases d'un futur Estat palestí i optà per enfrontar-se militarment a Israel. !

Els atacs palestins contra Israel des de Jordània i el sud del Líban es convertiren en un perill seriós per a la integritat d'aquests dos països. El 1970 el rei Hussein de Jordània, que veia de bon ull el pla de pau proposat pel secretari d'Estat dels EUA, hagué d'enfrontar-se a un intent de cop d'estat protagonitzat pel **Front Popular d'Alliberament de Palestina** (FPAP), fracció comunista de l'OAP fundada el 1967 per Georges Habash. La reacció d'Hussein fou immediata i decretà l'expulsió de les organitzacions i els militants palestins del país. L'acció de l'exèrcit jordà provocà milers de víctimes i hom la batejà amb el nom de **Setembre Negre**. Llavors, l'arribada de nous refugiats palestins al Líban el convertí en el santuari dels grups més violents, els quals, des del sud del país, fustigaven Israel i practicaven el terrorisme internacional, com la massacre d'atletes israelians als Jocs Olímpics de Munic de 1972, que provocà la primera incursió militar d'Israel en el sud del Líban. Era el preludi de la quarta guerra araboisraeliana.

La guerra del Yom Kippur (1973)

"Era el 6 d'octubre de 1973, i tot Israel celebrava la principal festa jueva, el dia del Yom Kippur o dia del perdó. Les oficines i les botigues estaven tancades i els carrers, buits. La gent omplia les sinagogues i demanava perdó pels seus pecats quan, inesperadament, els oficials de l'exèrcit varen interrompre les pregàries per a cridar els reservistes. Al migdia, l'exèrcit egipci havia llançat un atac per sorpresa al nord del canal de Suez, havia trencat la línia Bar-Lav i s'havia internat en el Sinaí. Al mateix temps, l'exèrcit siríà trencava les defenses dels alts del Golan i iniciava una ofensiva que tenia com a objectiu les terres de Galilea. En aquells confusos moments, hom pensà seriosament a utilitzar la dissuasió nuclear. Poc després, la ràdio i l'udol de les sirenes advertint d'alarma aèria confirmaven a la població les paraules dels oficials: Israel tornava a estar en guerra contra els àrabs només sis anys després del darrer alto el foc.

Durant tres dies, la situació esdevingué crítica per a Israel. Després, tot i haver estabilitzat l'ofensiva i haver bombardejat Damasc, el sud del Líban i Egipte, la guerra semblava encara decantar-se en contra d'Israel a mesura que caces iraquians (el 9 d'octubre) i tropes jordanes (el 13) intervingien en el conflicte; però, finalment, el dia 15 d'octubre, l'exèrcit jueu prengué la iniciativa: a l'oest, reconquerí el territori perdut al Sinaí, deixà atrapat darrere seu la meitat de l'exèrcit egipci atacant (20.000 homes i 200 carros) i, a més, travessà el canal de Suez i amenaçà directament el Caire, cosa que no havia fet mai en ocasions anteriors; al nord, després del combat de carros més important des de la Segona Guerra Mundial, l'exèrcit siríà es replegava, perdia de nou les posicions del Golan, i Damasc quedava a l'abast de l'exèrcit jueu. El dia 24 d'octubre, tots els bel-ligerants acceptaven l'alto el foc. Israel conservava les posicions de 1967, però els avenços àrabs inicials semblaven demostrar que Israel no era invencible, i la nova desfeta deixava als dirigents àrabs un regust menys amarg que el de set anys abans".

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 31).

Lectures recomanades

La millor, més completa i voluminosa síntesi històrica sobre el conflicte araboisraelià és, sens dubte, la de Charles Enderlin.

Enderlin, Ch. (1997).

Paix ou guerres. Les secrets des négociations israélo-arabes, 1917-1997. París: Stock.

Sobre el conflicte araboisraelià, recomanem unes poques obres recents amb una col·lecció de mapes, gràfics i estadístiques imprescindibles per a una bona aproximació al tema:

Ait-Chaalal, A.; Roosens, C.; Khader, B.; Wilde d'Estmael, T. de (1996).

Conflicts et processus de paix au Proche-Orient.

Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant.

Fraser, T.G. (1995).

The Arab-Israeli Conflict.

Londres: MacMillan.

Israël et Palestine, un destin partagé 1897-1997 (1997).

París: Le Monde (L'histoire au jour le jour).

Durant la quarta guerra araboisraeliana, els països àrabs exportadors de petroli decidiren utilitzar els hidrocarburs com a arma política, fet que propicià la primera crisi dels preus del sector. Aquesta crisi implicà directament les dues grans superpotències: el dia 10 d'octubre, l'URSS establí un pont aeri per a subministrar armament als seus aliats àrabs

i, poc després, els EUA feien el mateix amb Israel. Com a conseqüència directa del desenllaç del conflicte, els EUA reforçaren la seva hegemonia a la regió i, de retruc, el seu aliat àrab més important, l'Àrab Saudita, s'imposava en el si de l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP) en detriment dels règims revolucionaris i antiimperialistes d'Algèria i Líbia: el panislamisme moderat i prooccidental obtenia una victòria indiscutible sobre el panarabisme radical i prosoviètic.

A llarg termini, la nova derrota àrab permeté endegar el procés de pau en els termes desitjats pels EUA, és a dir, el reconeixement de l'Estat d'Israel pels països àrabs, si més no pels règims moderats aliats dels EUA. Així, el 1975, Egipte, l'Estat àrab més important del moment, trencà amb l'URSS, s'alineà en el camp occidental i es convertí en la garantia més ferma de la seguretat d'Israel. En poc més d'un lustre se succeïren diversos esdeveniments cabdals en la història del Pròxim Orient: el novembre de 1977, el president Sadat visitava Jerusalem i pronunciava un transcendent discurs en el Parlament israelià; el setembre de 1978, els EUA, Israel i Egipte signaven els **acords de Camp David**; el 26 de març de 1979, Egipte i Israel signaven el Tractat de pau; l'any 1980, ambdós països establien relacions diplomàtiques; i, entre el 1980 i el 1982, Israel abandonava progressivament el Sinaí. 🚫

De totes maneres, la pau amb Egipte no varià la dura política d'Israel contra els règims àrabs més radicals i contra l'OAP. Així, el desembre de 1981, la Cambra de diputats votà l'annexió del Golan siri i, el juny de l'any següent, l'exèrcit jueu inicià la invasió del Líban (on ja havia intervingut el 1972 i el 1978) per a allunyar la direcció de l'OAP dels territoris ocupats. Després de dos mesos de setge i d'intensos bombardeigs, la direcció de l'OAP abandonà Beirut i s'establí a Tunis (el 1985, l'aviació israeliana va atacar el Quarter General de l'OAP a la capital del Magrib).

L'allunyament de la direcció de l'OAP dels territoris ocupats donà més protagonisme als dirigents de Gaza i Cisjordània i obligà a modificar els plantejaments polítics. El 1986, amb ocasió de l'octava conferència del Moviment de Països No Alineats a Harare (Zimbabwe), **Yasser Arafat** acceptà, en nom de l'OAP, la resolució 242 del Consell de Seguretat de l'ONU (1967), la qual reconeixia el dret a l'existència de l'Estat d'Israel i exigia la retirada dels territoris ocupats. El desembre de 1987, hom constituí la Direcció Nacional Unificada de la **Intifada**, revolta popular en què els palestins de Gaza i Cisjordània s'enfrontaren a l'exèrcit d'Israel tan sols amb pedres. Aquell mateix any, Jordània renuncià a qualsevol reivindicació sobre la Cisjordània, l'OAP abandonà definitivament el terrorisme i acceptà la resolució 181 de les Nacions Unides i, de manera unilateral, el **Consell Nacional Palestí** proclamà l'Estat independent de Palestina, del qual Arafat fou nomenat president el 1989. En

Els acords de Camp David

Amb els acords de Camp David Egipte recuperava el control del canal de Suez —tancat des del 1967— i els camps de petroli del Sinaí, vitals per a la seva economia. Per altra banda, Israel obtenia una sortida a la mar Roja pel port d'Elath i la seguretat de les fronteres occidentals. Els EUA, finalment, refermaven la seva autoritat política a la regió. En compensació, l'ONU reco-neixia l'OAP com a únic representant legítim del poble palestí el 1974.



Yasser Arafat.

l'àmbit internacional s'imposà la convicció de la sortida negociada com a solució del conflicte araboisraelià i de la situació dels palestins i dels territoris ocupats. Hom començà a parlar del principi de pau en canvi de territoris. !

La guerra del Golf (1990-1991) permeté a Washington redefinir l'escenari polític i militar de l'Orient Mitjà. La guerra havia deixat constància de la decadència soviètica i de la supremacia militar i del liderat mundial dels EUA. Al mateix temps, l'aliança dels règims àrabs i les potències occidentals i la no-intervenció directa d'Israel en el conflicte havien preparat el camí per a una posterior negociació entre àrabs i jueus en què fos possible intercanviar pau per territoris. Es tractava, doncs, d'arribar a un acord sobre diversos punts:

- a) reconeixement progressiu de l'Estat d'Israel per part dels règims àrabs moderats;
- b) delimitació dels territoris de la futura autonomia palestina;
- c) afavoriment del liderat d'Yasser Arafat i dels corrents més moderats de l'OAP;
- d) solució de la crisi del Líban i integració en el procés de pau del govern de Damasc.

Sota aquests auspicis es dugué a terme la **conferència de pau de Madrid**.

Cronologia del Procés de Pau

1991

30 d'octubre. Obertura a Madrid de la conferència de pau sobre el Pròxim Orient, que dona origen a les primeres negociacions bilaterals entre Israel i els països àrabs veïns, inclosos els palestins.

1992

23 de juny. El partit laborista guanya les eleccions a Israel. Yitzhak Rabin president.

1993

9-10 de setembre. Mutu reconeixement d'Israel i de l'OAP.

13 de setembre. Yitzhak Rabin i Yasser Arafat signen a Washington la Declaració de principis sobre els acords provisionals de l'autonomia Palestina (acords d'Oslo I).

1994

25 de febrer. Massacre d'Hebron: 29 palestins morts.

4 de maig. Signatura a el Caire de l'acord Gaza-Jericó.

1 de juliol. Yasser Arafat arriba a Gaza.

25 de juliol. Hussein de Jordània, Yitzhak Rabin i el president dels EUA William Clinton signen la declaració de Washington que preveu l'acord de pau i l'establiment de relacions diplomàtiques entre Israel i Jordània després de quaranta-sis anys de bel·ligerància.

26 d'octubre. Signatura del tractat de pau entre Israel i Jordània.

18 de novembre. Enfrontaments entre la policia palestina i manifestants a Gaza: quinze morts i dos-cents ferits.

27 de novembre. Establiment de relacions diplomàtiques entre Israel i Jordània.

Lectures complementàries

Sobre el procés de pau que inaugura la conferència de Madrid convé consultar algunes obres, especialment la visió crítica dels acords d'Oslo d'Edward W. Said.

Dieckhoff, A. (1996). *Israéliens et Palestiniens, l'épreuve de la paix*. París: Aubier.

Konopnicki, M.; Petermann, S. (1995). *Le processus de paix au Moyen-Orient*. París: Presses Universitaires de France.

Said, E. W. (1995). *Gaza y Jérico, Pax Americana*. Tafalla: Txalaparta.

1995

Gener. L'establiment de noves colònies jueves i els atemptats de la **Jihad Islàmica** dificulten les relacions israelianopalestines. Yitzhak Rabin decideix "bloquejar" els territoris palestins.

Abril. Yasser Arafat fa arrestar més de dos-cents cinquanta membres i simpatitzants de la **Jihad Islàmica** i d'**Hamàs** amb la intenció de posar fi a la recent cadena d'atemptats reivindicats per aquestes organitzacions.

24 de juliol. Israel imposa un bloqueig total a Gaza i Cisjordània en resposta a un atemptat suïcida d'**Hamàs** contra un autobús prop de Tel Aviv.

28 de setembre. El govern d'Israel i l'OAP signen a Washington un nou acord provisional (denominat de Taba o d'Oslo II) que regula i estén el règim d'autonomia a Cisjordània.

4 de novembre. Yitzhak Rabin és assassinat per un militant de l'extrema dreta jueva.

22 de novembre. Shimon Peres forma un nou govern.

Novembre-desembre. En compliment d'Oslo II, l'exèrcit d'Israel es retira de les sis ciutats palestines principals. Resta pendent l'evacuació d'Hebron on encara queden colons jueus.

1996

20 de gener. L'Al-Fatah d'Yasser Arafat guanya les primeres eleccions al Consell de l'Autonomia i a la presidència de l'Autoritat Nacional Palestina (ANP) celebrades a Gaza i Cisjordània.

10 d'abril. Poc després de la cimera internacional de Charm al-Cheikh (Egipte) contra el terrorisme al Pròxim Orient, Shimon Pérès decideix intervenir al sud del Líban per a castigar les accions d'**Hezbollah**.

29 de maig. Per un marge molt estret, el partit conservador Likud guanya les eleccions i Benjamin Netanyahu esdevé primer ministre.

23-24 de setembre. L'obertura d'un nou accés al túnel dels Asmoneus dóna pas a una escalada de la violència que provoca la mort de 62 palestins i de 14 soldats israelians.

1997

15 de gener. L'acord d'Hebron estableix que Israel es retirarà del 80% d'aquesta ciutat que passarà a ésser controlada per l'ANP.

Gener-febrer. Crisi d'Hebron provocada per la lentitud i la resistència israelianes a abandonar la ciutat on encara romanen colons jueus.

Febrer-abril. La decisió de Netanyahu d'autoritzar la construcció dels primers 2.500 habitatges del nou barri jueu d'Har Homa (Jerusalem est) provoca la crisi més forta coneguda fins llavors pel procés de pau i, en tan sols un mes, hom assisteix a una forta escalada de la tensió.

Maig. El procés de pau queda pràcticament estancat.


1998

15-23 de novembre. La reunió de Wye Plantation (EUA), entre Arafat i Netanyahu, i la mediació de Clinton desbloquegen el procés de pau dinou mesos després de la seva paralització.

1999

17 de maig. El Partit Laborista guanya les eleccions legislatives i el nou primer ministre, Ehud Barak, anuncia la seva predisposició a retirar-se del sud del Líban, negociar amb Damasc la retirada dels Alts del Golan, aplicar els acords de Wye Plantation i accelerar el Procés de Pau tot arribant a acords definitius amb l'ANP.

El 30 d'octubre de 1991, s'inaugurà a Madrid la conferència de pau per al Pròxim Orient, impulsada per George Bush, president dels EUA, Mikhail Gorbtxov, president de l'URSS, i la Unió Europea. Hi assistiren el primer ministre israelià **Yitzhak Shamir**, els principals dirigents dels països àrabs i els líders palestins dels territoris ocupats. Tot i que l'OAP no participà oficialment en aquesta trobada, els representants palestins mantingueren reunions prèvies i paral·leles amb Yasser Arafat i altres membres de l'organització. Hom establí les bases i el calendari de futures negociacions bilaterals i, sobretot, el principi de negociació: pau en canvi de territoris.

El juliol de 1992, la victòria dels laboristes, més predisposats a fer concessions territorials, donà l'impuls definitiu al procés de pau. Al mateix temps, el govern de Noruega propicià negociacions secretes a Oslo entre israelians i palestins (OAP) que culminaren en el denominat acord d'Oslo del 20 d'agost de 1993, el qual obria les portes al reconeixement de l'Estat d'Israel i de l'OAP, a l'autonomia de Cisjordània i Gaza i al futur Estatut de Jerusalem. El 13 de setembre, **Yitzhak Rabin** i Yasser Arafat signaren oficialment l'acord a Washington. 

Tanmateix, a començament de 1994, la massacre d'Hebron feia explícit un dels problemes de més difícil resolució: la negativa dels colons israelians a abandonar els assentaments en els territoris ocupats. El retorn d'Arafat i de la direcció de l'OAP a Palestina el maig del mateix any, l'establiment d'una primera seu a Jericó i la creació d'una policia palestina ajudaren a superar els dubtes sobre la viabilitat del procés de pau sorgits arran de la massacre d'Hebron.

L'octubre de 1994, Jordània signà un tractat de pau amb Tel Aviv i es convertí en el segon estat àrab que reconeixia l'Estat d'Israel. Un mes després, la Conferència Econòmica per al Desenvolupament del Pròxim Orient i el Nord d'Àfrica celebrada a Casablanca proposà la creació d'un mercat únic per a tota la regió i també d'un banc multilateral amb participació d'Israel, els EUA i l'Àrabia Saudita. L'any següent, malgrat els nous assentaments jueus en els territoris ocupats i els atemptats brutals de la Jihad Islàmica i d'Hamàs, Rabin i Arafat signaren a Washington el 28 de setembre un nou acord provisional (denominat de Taba o d'Oslo II) que regulava i estenia el règim d'autonomia a Cisjordània.

L'acord d'Oslo II

L'acord d'Oslo II divideix Cisjordània en tres zones, de les quals hom exclou Jerusalem. La zona A queda totalment sota el control de l'**Autoritat Nacional Palestina** (ANP) i comprèn Jericó i totes les ciutats palestines importants (Jénine, Nablus, Tulkarem, Kalkilya, Ram Al-lah, Betlem i Hebron). A la zona B, que abasta una dotzena de regions rurals i totes les petites localitats de població palestina, l'Autoritat Nacional Palestina exerceix els poders civils, però la seguretat correspon a l'exèrcit d'Israel. La zona C, sota el control exclusiu d'Israel, engloba la majoria de colònies jueves i comprèn més de la meitat de la Cisjordània. Cal constatar que la zona C inclou les millors àrees de terres de conreu, com la franja del Jordà i la mar Morta. En definitiva, les zones sota control palestí no tenen continuïtat territorial i les zones de control israelià (total o mixt) les envolten totalment.



Vista de Palestina.

A més, hom contemplava l'elecció per sufragi universal d'un president i d'un Consell de l'Autonomia Palestina de 82 membres (poder legislatiu i executiu), la derogació dels articles de la Carta Nacional Palestina referents a la destrucció de l'Estat d'Israel i l'alliberament dels presoners polítics palestins. Finalment, el 4 de maig de 1996 fou escollit com a data límit per a començar les negociacions sobre l'estatut final, el qual havia de ser definitiu abans del 4 de maig de 1999. En la pràctica, aquest estatut havia de posar fi als nombrosos problemes encara pendents: la situació jurídica de Jerusalem, els assentaments i les colònies jueves a Gaza i Cisjordània, la delimitació de les fronteres del futur Estat palestí, el tema dels refugiats i el repartiment dels recursos i de l'aigua.

Això no obstant, l'assassinat de Rabin el 4 de novembre de 1995 suposà un cop molt dur al procés de pau que ni la retirada de l'exèrcit israelià de les sis principals ciutats palestines, ni la victòria d'Arafat en les eleccions a la presidència de l'Autoritat Nacional Palestina no van poder contrarestar. D'altra banda, en paraules de l'oposició palestina, els acords d'Oslo restringien i ajornaven el retorn dels exiliats, l'exercici del dret a l'autodeterminació i no reconeixien Jerusalem com a capital d'un futur Estat palestí.

Les primeres eleccions palestines...

... al Consell de l'Autonomia Palestina i a la Presidència de l'ANP se celebraren el 20 de gener de 1996. A pesar de la crida a l'abstenció d'Hamàs, la participació fou molt elevada (el 86% del cens electoral) i la victòria d'Arafat indiscutible (el 87% dels vots). També assoliren un èxit destacable els líders nacionalistes de la Intifada.

Incapaç d'omplir el buit en el liderat laborista deixat per Rabin, **Shimon Peres** donà un cop d'efecte de clares ressonàncies electoralistes amb una intervenció a gran escala al sud del Líban l'abril de 1996 en resposta als bombardeigs amb míssils d'Hezbollah sobre Galilea. La massacre d'un centenar de civils refugiats en un camp dels Cascos Blaus a Qana desprestigià l'acció de Peres el qual, pressionat pels EUA i França, es retirà del Líban després d'obtenir garanties que Hezbollah no tornaria a bombardejar Galilea. El 29 de maig d'aquell any, el Likud guanyà les eleccions i **Benjamin Netanyahu** esdevingué primer ministre d'Israel. Amb l'ascens dels conservadors al govern israelià, el procés de pau se'n ressentí: Tel Aviv aturà immediatament la sortida de l'exèrcit dels territoris ocupats (la no-retirada d'Hebron esdevindrà emblemàtica) i no féu res per a impedir nous assentaments jueus, la qual cosa generà profundes tensions que acabaren per paralitzar totalment el procés.

Després d'intenses mediacions dels EUA i de la UE, la trobada de Wye Plantation (EUA) celebrada el 15 d'octubre de 1998 posà fi a dinou mesos de desencontre i de paràlisi del procés de pau. El principi bàsic de la negociació fou seguretat en canvi de territoris. D'una banda, l'ANP es comprometé a lluitar contra el terrorisme i a abolir de la Carta Nacional Palestina les clàusules que fan referència a la destrucció de l'Estat d'Israel. De l'altra, Israel prometé alliberar 750 presoners palestins, retirar el seu exèrcit del 13,1% de Cisjordània i cedir el 14,2% de la zona B a la zona A, la qual cosa havia de permetre l'ANP tenir alguna mena de control (exclusiu o mixt) sobre el 40% de Cisjordània. Finalment, l'acord preveié la construcció d'un aeroport i d'un port a Gaza i també d'un parc industrial, vitals per al desenvolupament i el futur de la franja. 🗨️

Al procés de pau li manca encara un llarg camí per recórrer i, sens dubte, aquest no serà fàcil si prèviament no milloren les condicions de vida dels palestins i dels Estats veïns, veritable aliment de les actituds més radicals. Paral·lelament, caldrà fer noves negociacions per a resoldre les nombroses qüestions pendents, com la delimitació definitiva de fronteres i la viabilitat de l'Estat palestí, subordinat a les discontinuïtats territorials i a la manca de recursos. Sens dubte, la victòria laborista de maig de 1999 i el nou govern de Barak han estat decisius per a retrobar l'esperança i desbloquejar el Procés de Pau.

Lectures complementàries

Destaquem tres obres de gran utilitat pel material instrumental que aporten:

Duret, A. (1995). *Oriente Medio, crisis y desafíos*. Barcelona: Salvat.

Gresh, A.; Vidal, D. (1996). *Les Cent portes du Proche-Orient*. París: L'Atelier.

Ovendale, R. (1992). *The Middle East since 1914*. Nova York: Longman.

Recomanem la lectura atenta de la taula següent per tal d'evidenciar les **desigualtats** en quant a **població i riquesa** entre Israel i els principals assentaments palestins de Gaza i Cisjordània i també de Jordània i el Líban, països que acullen un nombre important de refugiats:

| Factors econòmics | Israel | Gaza | Cisjordània | Jordània | Líban |
|--|--------|------|-------------|----------|--------|
| Índex de Desenvolupament Humà (1994) | 0,91 | — | — | 0,73 | 0,79 |
| Població, en milions d'habitants (1996) ^a | 5,66 | 0,83 | 1,16 | 5,58 | 3,08 |
| Taxa de creixement (1990-1996) | 3,3 | 4,7 | 4,5 | 4,6 | 3,2 |
| PIB, en milions de dòlars (1996) ^b | 95.100 | 580 | 1.820 | 7.192 | 10.673 |
| Creixement anual PIB (1985-1995) ^c | 5,7 | 11,5 | 8,3 | 1,3 | 0,9 |
| PIB per càpita, en dòlars (1995) ^d | 16.490 | — | — | 4.060 | 4.863 |

^a Gaza, 1995.

^b Líban, 1995 i Gaza i Cisjordània, 1994.

^c Líban, 1987-93 i Gaza i Cisjordània, 1988-95.

^d Líban, 1994.

Font: *L'État du monde 1988* (1997) (pàg. 418-419). París: La Découverte.

Pel que fa a les dades poblacionals, cal tenir en compte la **diàspora palestina**, la qual, del 1948 ençà, ha generat nombrosos canvis en la composició dels països que circumden Palestina i fins i tot d'altres ben allunyats. En la taula que oferim a continuació, s'indica el nombre de palestins i el percentatge de refugiats censats:

| País | Població total | Nombre de refugiats | Percentatge de refugiats |
|-------------------------------|---------------------|---------------------|--------------------------|
| Territoris ocupats | 1.752.403 | 1.082.403 | 61,8 |
| Gaza | 621.380 | 603.380 | 97,1 |
| Cisjordània | 1.131.023 | 479.023 | 42,4 |
| Israel | 750.000 | — | — |
| Líban | 602.176 | 328.176 | 54,5 |
| Síria | 314.039 | 314.039 | 100,0 |
| Jordània | 1.632.561 | 1.072.561 | 65,7 |
| Aràbia Saudita | 206.000 | — | — |
| Iraq | 27.000 | — | — |
| Kuwait (expulsats) | 50.000 (350.000) | — | — |
| Altres països del Golf | 82.000 | — | — |
| Egipte | 45.000 | — | — |
| Líbia | 25.000 | — | — |
| Resta del món | 182.000 | — | — |
| Total | 6.018.179 | 2.797.179 | 46,5 |

Font: Reelaboració de les dades (sovint només aproximades) de Picaudou, N. (1992). "Dispersion, résistance et espoirs des exilés palestiniens". *Le Monde Diplomatique* (juliol) i Rekecewicz, Ph. (1993). "De nombreux dossiers encore en suspens". *Le Monde Diplomatique* (octubre).

1.2. L'Iraq. La guerra Iran-Iraq i la guerra del Golf

Per a l'Iraq, la independència no suposà la fi de la pressió ni de la ingerència estrangera, cobdiciosa de les seves reserves petrolieres. La **Iraq Petroleum Company** (IPC), companyia britànica creada el 1929, estava autoritzada a explotar tot el subsòl del país gràcies a l'acord que Londres tenia amb el nou govern iraquità. El seu primer ministre, **Nouri As-Sa'id** (1932-1958), era un fidel aliat de la Gran Bretanya que va sobreviure a tota mena d'insurreccions, cops d'Estat i rebel·lions. L'antic company de Lawrence d'Aràbia retornava impertèrrit a fer-se càrrec del país emmordassant l'oposició i aplicant la llei marcial sempre que els interessos britànics ho requerien. Finalment, però, el creixent descontentament popular, atiat per la renovació de l'acord amb la IPC (1952), l'entrada de l'Iraq en el **pacte de Bagdad** (1955) i la política repressiva, desembocaren en el violent cop d'estat de 1958, el qual posà fi a la monarquia i executà el rei, el príncep i Nouri As-Sa'id. ❗

El cop d'estat del general **Kassem** imposà un govern militar (10 dels 14 ministres ho eren), però no pogué vèncer la divisió existent a l'exèrcit entre la tendència baasista, liderada per Abdel-Salem Aref (viceprimer ministre, ministre de l'Interior i segon cap de les forces armades alhora), i el Front Nacional Unificat, que agrupava comunistes, xiïtes i kurds i que el mateix Kassem havia ajudat a consolidar. La tensió entre les dues tendències i el desplaçament dels baasistes del poder donaren pas a noves temptatives de cop d'estat, rebel·lions (Mossul, Kirkuk) i atemptats. El règim derivà inexorablement cap a una dictadura personal amb el suport dels comunistes fins que, també aquests, sortiren del govern el novembre de 1960. A partir d'aquests moments, el règim de Kassem tingué els dies comptats: l'aïllament internacional i la creixent oposició baasista i, sobretot, la gran revolta kurda del 1961 acabaren d'afeblir-lo. Finalment, el febrer de 1963, triomfà un cop d'estat d'orientació baasista i el coronel **Abdel-Salem Aref** fou nomenat president provisional de la República. Kassem fou jutjat i executat.

Els mandats d'Abdel-Salem Aref i del seu germà i successor Abdel-Rahman derivaren cap a un règim presidencialista i conservador. Els baasistes, que propugnaven una unió amb Síria, i els pronasserians, partidaris de la unió amb Egipte, foren apartats del poder. La contínua revolta kurda al nord i el frustrat complot pronasseria contra el president tampoc contribuïren a l'estabilitat política i, el juliol de 1968, un altre cop d'estat donava de nou el poder al Baas. El general **Ahmad Hassan al-Bakr** assumí la presidència de la República i del Consell de Comandament de la Revolució (CCR) i **Saddam Hussein al-Takriti** la vicepresidència. La nova cúpula dirigent de l'Iraq pertanyia al grup d'oficials sunnites originaris de la província de Takrit.

Lectures recomanades

De la relativament abundant bibliografia sobre l'Iraq, resulten útils:

Baram, A. (1991). *Culture, History and Ideology in the Formation of the Ba'hist Iraq, 1968-1989*. Londres: MacMillan.

Luizard, P.G. (1991). *La Formation de l'Irak contemporain*. París: CNRS.

Rondot, Ph. (1995). *L'Irak*. París: Presses Universitaires de France.

Un escamot baasista...

... en el qual participa un tal Saddam Hussein al-Takriti aconsegueix ferir el general Kassem el 7 d'octubre de 1959. És la primera acció important del futur dictador de Bagdad.

Durant una dècada, el binomi Bakr-Hussein dotà d'estabilitat política l'Iraq i governà sense sotracos importants, tret d'una nova dissidència kurda: l'històric dirigent del Partit Democràtic Kurd (PDK), **Mollah Mustafà Barzani**, els acusava de no respectar l'acord signat amb Aref el 1966 d'incloure els drets nacionals dels kurds a la Constitució. Un nou acord posà fi a la revolta. D'altra banda, la nacionalització de la IPC i l'aproximació a l'URSS permeteren ampliar la base social del règim amb la formació, el 1973, del Front Nacional Progressista integrat pel Baas, el PDK i el Partit dels Comunistes Iraquians (PCI). !

L'Iraq...

... és el país més poblat del Midej, amb 21,8 milions d'habitants el 1998. La població es divideix en àrabs (el 69%), kurds (el 25%) i turcs i altres minories (el 6%). El 57% dels iraquians són xiïtes, el 34% sunnites, el 5% cristians i el 4% pertanyen a d'altres grups confessionals.

En política exterior, Bakr i Hussein combinaren la carta de l'**amistat soviètica** amb la d'un creixent pragmatisme en la resolució dels problemes fronterers i en l'**aproximació als països occidentals**. L'Iraq participà en la guerra del Yom Kippur i és l'ànima del Front de Rebuig (Líbia, Algèria, l'Iraq, el Iemen del Sud, Síria i l'OAP), contrari al reconeixement d'Israel per part de Sadat. Alhora, intensificà els intercanvis comercials amb França, el Japó, la Gran Bretanya, l'RFA i els EUA i arribà a acords amb l'Iran el 1975 (acord d'Alger) sobre la desembocadura de Shatt al-Arab i amb Kuwait el 1979 sobre la sobirania de les illes Boubyan i Warba. També es produí una aproximació a Síria (Carta d'Acció Nacional Comuna de 1978) però, poc després, hom acusava Damasc d'haver inspirat un intent de cop d'estat i les relacions entre els dos règims baasistes tornaren a trencar-se.

Saddam Hussein aprofità l'incident amb Síria per a desfer-se de possibles oponents a la cúpula del CCR i del Baas i, a més, obtingué la dimissió del president Bakr, el qual no volgué justificar una depuració que havia eliminat els principals dirigents del govern i del partit. Saddam Hussein havia començat la seva cursa en solitari i, amb l'eliminació de tota dissidència (baasista, comunista, kurda, xiïta) concentrà progressivament tot el poder en les seves mans.

A banda de totes aquestes circumstàncies, cal considerar el paper de la **revolució islamista de Khomeynî** a l'Iran en la futura evolució del règim de Bagdad:

El febrer de 1979 l'*ayatollah* Khomeynî arribava a Teheran i enderrocava el règim del xa Muhammad Reza Palevi, el principal bastió occidental a la regió. Un mes més tard s'instaurava la República islàmica de l'Iran i, al juny, es nacionalitzaven les principals empreses industrials del país, la banca i les companyies d'assegurances. A les acaballes de l'any, s'aprovava en referèndum la constitució del règim islàmic i Khomeynî obtenia poders absoluts. Els EUA observaven amb preocupació l'evolució dels esdeveniments a l'Iran. La proximitat geogràfica, la tenacitat xiïta i la voluntat d'exportar la revolució inquietaven l'Àrabia Saudita i les monarquies moderades del Golf, les quals es trobaven atrapades en una profunda contradicció entre fe, legislació (aparentment adequada a la xara) i realitat (nepotisme, luxe, plaers prohibits, aliances amb Occident, ostentació de riquesa sense atendre les necessitats dels països àrabs i musulmans pobres). Igualment, Moscou veia amb preocupació com el discurs dels dirigents de la nova república islàmica, el qual reprovava tant el capitalisme com el comunisme, podia acabar per contaminar i desestabilitzar les repúbliques musulmanes de l'URSS.

En aquest context, no fou gaire difícil lligar voluntats i Saddam Hussein veié l'oportunitat de consolidar el seu poder personal i convertir-se en el nou home fort del Golf. Tothom estigué interessat a posar fre a l'expansió de la revolució islàmica de Khomeynî: l'Iraq subministrà els soldats (un exèrcit de pagesos i unes poques unitats de la Guàrdia Republicana, les tropes d'elit de Bagdad); les monarquies del Golf aportaren els petrodòlars per a comprar l'armament; els Estats Units i els països de la CEE (Alemanya, França, Regne Unit, Itàlia i Espanya) proporcionaren les armes, incloses les químiques (provinents d'Europa) i la informació militar sobre l'Iraq; i, finalment, l'URSS, sense deixar de subministrar a l'Iraq els recanvis i les armes que precisava, es girà d'esquenes i es concentrà en la seva intervenció a l'Afganistan. !

La guerra Iran-Iraq (1980-1988)

"El 21 de setembre de 1980, l'exèrcit iraquíà llançava una àmplia ofensiva contra la frontera de l'Iraq, paral·lela a la línia imaginària que uneix les ciutats iranianes de Qasr-e Shirin al nord, Khorramabab al centre i Abadan al sud. El pretext formal era la reivindicació sobre la desembocadura de Shatt al-Arab, però l'objectiu real era afeblir el règim de Teheran i aturar l'expansió de la revolució islàmica. A més de l'Aràbia Saudita i les monarquies moderades del Golf, dins del món àrab, l'Iraq comptava amb el suport d'Egipte, Jordània, el Sudan, Tunísia i el Marroc, mentre l'Iraq obtenia el suport dels dos Iemen, Mauritània, Algèria, Djibuti i Somàlia.

Durant vuit anys, la regió del Golf va conèixer una de les guerres més cruentes (prop d'un milió de morts) de la segona meitat del segle xx i les previsions de Saddam d'una ràpida victòria no s'acompliren. Al contrari, després dels primers avenços, fruit de la sorpresa, l'Iraq aconseguí aturar l'ofensiva, establir el front i llançar diverses contraofensives basades en la seva superioritat numèrica (1981, 1982, 1983 i 1984). En diverses ocasions, l'exèrcit iranià va penetrar en territori iraquíà i Bagdad no dubtà a utilitzar la guerra química per a rebutjar els atacs. Saddam Hussein tampoc no dubtà a fer servir les armes químiques per a devastar les ciutats dels kurds (que de nou s'havien revoltat contra Bagdad) en la batalla d'Halabja del març de 1988 i en una nova ofensiva contra el Kurdistan iraquíà després de l'alto el foc amb l'Iraq. Finalment, després de la guerra de les ciutats de 1985-1987 (l'Iraq bombardejà les ciutats iranianes properes a la frontera i l'Iraq bombardejà Bàssora), que va causar desenes de milers de morts, de les ofensives iraquianes de juliol i desembre de 1986 i de les grans ofensives iranianes del març de 1986 i del gener de 1987, s'arribà a un alto el foc propiciat per l'ONU (resolució 598) que fou acceptat per les parts i que entrà en vigor l'agost de 1988".

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 67-68).

La guerra frenà l'expansió de la revolució islàmica de Khomeynî, aproximà l'Iraq a Occident i a les monarquies moderades del Golf i convertí Saddam Hussein en "el Rais ('president') combatent". Tanmateix, vuit anys de guerra havien arruïnats el país i les dificultats internes es manifestaren ben aviat: el gener de 1990, hom llançà una brutal ofensiva contra les maresmes del sud, refugi de l'oposició xiïta i dels desertors de l'exèrcit.

Saddam Hussein considerà que havia arribat el moment de passar factura als països petrolers del Golf pels serveis prestats. La demanda iraquiana incloïa dues peticions: en primer lloc, reduir la producció de cru per a provocar un alça dels preus (dels 15 als 25 dòlars per barril); en segon, obtenir de les monarquies del Golf la condonació del deute

Lectures complementàries

Sobre l'agitada política iraquiana i la guerra amb l'Iraq:

Balta, P. (dir.) (1989). *Le conflit Irak-Iran. 1979-1989*. París: La Documentation française.

Gallois, P.M. (1996). *Le Sang du pétrole. Irak, essai de géopolitique*. Lausana: L'Age d'homme.



Saddam Hussein durant la guerra d'Iraq-Iran.

de guerra (60.000 milions de dòlars). En cas de no satisfer-se aquestes demandes, s'hi afegia una amenaça: l'annexió de l'emirat de Kuwait, la qual cosa permetria a l'Iraq d'obtenir una sortida a la mar per on podia exportar el petroli sense dependre d'oleoductes aliens.

L'Aràbia Saudita, Kuwait i la Unió d'Emirats Àrabs no escoltaren les peticions de Saddam i incrementaren les extraccions de petroli i el preu del barril davallà encara més. La resposta de Bagdad fou contundent i la matinada del 2 d'agost de 1990 l'exèrcit iraquí envaïa Kuwait. La política de distensió de l'URSS afavorí una ràpida intervenció dels EUA, obligats a defensar els seus fidels aliats i, molt especialment, Kuwait, que mantenia importants inversions als EUA i a d'altres països de l'OCDE. A més, la guerra afavoria la indústria armamentística en un moment de crisi (fi de la guerra freda) i permetia a Washington demostrar l'hegemonia mundial. També donava l'oportunitat als EUA i a l'OTAN d'aturar un dictador egocèntric i ambiciós a qui, insensatament, havien contribuït a armar abans, durant i després del conflicte amb l'Iran.

En aquestes circumstàncies, res no podia aturar la maquinària bèl·lica, la qual fou sancionada el 29 de novembre de 1990 pel Consell de Seguretat de l'ONU mitjançant la resolució 678. Aquesta autoritzava una coalició internacional a utilitzar "els mitjans necessaris" per a foragitar l'exèrcit iraquí de Kuwait després del 15 de gener de 1991, dia de venciment de l'ultimàtum internacional. Dos dies més tard, començà la guerra del Golf. Un mes i mig després l'Iraq havia capitulat, però Saddam Hussein seguia governant a Bagdad. 🚫

La guerra del Golf (1990-1991)

"La nit del 17 de gener de 1991, l'operació «Tempesta del Desert» donava inici a la guerra del Golf: 580.000 iraquians davant d'un cos expedicionari de 750.000 homes, dels quals 510.000 eren dels EUA, comandats pel general Schwarzkopf; una coalició aliada de 32 països; quaranta-dos dies i nits de combats aeris, que comptabilitzaren 106.000 sortides; un centenar d'hores de combats terrestres; el 70% dels blindats de l'Iraq destruïts; entre 50.000 i 150.000 morts iraquians per 235 aliats; una batalla, sense precedents, de míssils terra-terra SCUD i terra-aire Patriot; l'amenaça química; una guerra seguida en directe per milions de telespectadors".

Ph. Rondot, *L'Irak* (1995, pàg. 120) [traducció no literal].

Per posar fi a les hostilitats, l'ONU exigí a l'Iraq la **destrucció** de totes les **armes biològiques i químiques** i de les instal·lacions on poguessin fabricar-se. Poc després, Saddam Hussein ofegà en sang una nova revolta kurda al nord del país i una revolta xiïta al sud: en total més de 50.000 morts i més de dos milions de refugiats. Llavors, els aliats decidiren fixar **dues zones d'exclusió aèria**, una al nord del paral·lel 36 (abril de 1991) i l'altra al sud del paral·lel 32 (agost de 1992) per tal de protegir les minories kurda i xiïta. Això no fou suficient per a impedir que l'exèrcit iraquí dugués a terme, a les da-

Lectures complementàries

Al respecte de la guerra del Golf, disposem de bibliografia recent i crítica:

Ali Musallam, M. (1995). *The Iraqi Invasion of Kuwait. Saddam Hussein, his State & International Power Politics*. Londres: Tauris.

Haghighat, Ch. (dir.) (1992). *Histoire de la crise du Golfe*. Brussel·les: Complexe.

Hazelton, F. (dir.) (1994). *Irak since the Gulf War*. Londres: Zed.

Stern, B. (comp.) (1993). *Guerre du Golfe. Le dossier d'une crise internationale 1990-1992*. París: La Documentation française.

Kuwait fou alliberat...

... al preu de milers de víctimes iraquianes (el nombre no ha estat mai precisat), moltes de les quals foren civils innocents. A pesar de les dificultats internes i de la fixació de dues zones d'exclusió aèria, el poder de Saddam no es ressentí, sinó que sortí enfortit del conflicte.

reries de la tardor de 1996, dues grans ofensives militars contra la població xiïta de la província de Bàssora i que, paral·lelament, ajudés les milícies del PDK al nord del paral·lel 36 en el seu enfrontament amb les milícies de la Unió Patriòtica del Kurdistan (UPK) de Jalal Talabani. Els EUA respongueren amb diverses accions de dissuasió aèronaval contra objectius militars iraquians que, no obstant, no aturaren les accions de Saddam.

Cronologia de les crisis dels EUA i de l'ONU amb l'Iraq

1991

Març-juliol. Saddam Hussein reprimeix violentament la insurrecció kurda i la rebel·lió xiïta. Fixació de les zones d'exclusió aèria.

Abril-setembre. L'Iraq nega l'accés a la inspecció de determinats edificis.

1992

Febrer-agost. L'Iraq posa de nou dificultats als inspectors de l'ONU.

1992-1993

Agost-abril de 1992. L'Iraq activa míssils i viola en diverses ocasions les zones d'exclusió aèria.

Gener de 1993. Tropes iraquianes realitzen petites incursions en territori de Kuwait.

Juliol de 1993. Nova crisi per la negativa de Bagdad a facilitar les inspeccions.

1994

Octubre-novembre. Maniobres de tropes iraquianes a la frontera amb Kuwait. Els EUA traslladen avions, homes i material a la zona del Golf.

1995

Abril-juliol. Nous problemes amb les inspeccions i renovació de les sancions comercials.

1996

Maig. L'ONU aprova l'acord "petroli per aliments": l'Iraq pot vendre petroli fins a 2.000 milions de dòlars per semestre per tal de comprar aliments i medicaments per a la població civil.

Agost-setembre. L'exèrcit de l'Iraq intervé al Kurdistan iraquità i conquesta la ciutat d'Arbil. Washington respon amb sis atacs amb míssils al sud de l'Iraq.

1997

Octubre-novembre. Els inspectors nord-americans són expulsats de l'Iraq.

1998

Gener-febrer. Saddam Hussein nega l'accés als palaus presidencials. Clinton, necessitat de desviar l'atenció de l'escàndol Mònica Lewinsky, amenaça amb una nova operació de càstig ("Tro del Desert"). La mediació del secretari general de l'ONU, Kofi Annan, desactiva la crisi en el darrer moment.

Octubre-novembre. L'Iraq suspèn tota cooperació amb els inspectors de l'ONU.

Desembre. L'informe del cap dels equips de la Comissió Especial de Desarmament de l'ONU (Unscm), Richard Butler, dona compte d'un nou incompliment de l'Iraq i el president Clinton desencadena l'operació "Guineu del Desert" la nit del 16 al 17 de desembre (just abans de la sessió del Congrés sobre el procés d'*impeachment* pel cas Lewinsky). En quatre dies es realitzen 250 raids aeris i es llancen 425 míssils de creuer contra objectius situats a l'Iraq.

Saddam Hussein...

... ha sobreviscut a diversos atemptats i intents de cops d'estat en els darrers anys. Manté un règim de terror i repressió (també, si cal, sobre la seva pròpia família) i obstaculitza el compliment de les resolucions de l'ONU periòdicament. Mentrestant, la població es debat entre la por i la misèria, agreujada per l'embargament decretat el 1990, el qual fou parcialment aixecat a la fi de 1996, tot canviant petroli per aliments.

1.3. Síria, el Líban i Jordània

A començament del segle xx, Damasc apareixia com la capital natural del futur Estat àrab promès pels britànics, però l'herència del colonialisme esvaí tota esperança de refer la Gran Síria. Això no obstant, des de la independència, Damasc ha intentat exercir un cert liderat sobre els països veïns, la qual cosa, en el cas del Líban, ha donat pas a una veritable i reiterada ingerència. 🗨️

Síria arribà a la independència amb una Constitució (1943) que responia a les aspiracions democràtiques de les classes urbanes que protagonitzaven la vida política d'un país eminentment rural. Tanmateix, els cops d'estat se succeïren fins el 1970, any de l'arribada al poder de Hafiz al-Assad. La inestabilitat política reflectia les profundes contradiccions d'un país demogràficament desequilibrat i amb importants minories ètniques i religioses. També eren causa d'inestabilitat les tensions que generaven els projectes unitaris amb Jordània, amb Egipte o amb l'Iraq, com pretenia el partit Baas. Aquest darrer projecte es veié sacsejat pels enfrontaments entre radicals i moderats i, finalment, resultà en la ruptura irreconciliable entre Damasc i Bagdad.

El març de 1963, el Baas arribà al poder (nou dels vint membres del govern) de la mà d'un cop d'estat protagonitzat per militars d'esqueres baasistes, nasserians i independents. Per primera vegada, càrrecs de responsabilitat política eren exercits per individus pertanyents a famílies urbanes modestes i a una soca rural que havia tingut accés als estudis per mitjà de la carrera militar.

La inestabilitat, tanmateix, persistí alimentada per la lluita pel control del partit, de l'exèrcit i del govern que enfrontava l'ala moderada amb l'ala radical del Baas i s'encavalcava amb els intents de les minories per fer-se amb els llocs clau de l'administració i l'exèrcit en detriment de la majoria sunnita (els ismailites, els drusos, i, sobretot, els alauites del futur president Hafiz al-Assad). Finalment, el 1970, **Hafiz al-Assad**, que havia quedat en minoria en el Congrés del Baas, pren el poder i és nomenat president. !

Assad adoptà una constitució **formalment socialista** però, al mateix temps, observà un **accentuat pragmatisme** en les relacions exteriors. Així, el 1972 hom signà un acord de cooperació amb l'URSS i, l'any següent, el president Assad visità Moscou. D'altra banda, el 1973, després de la guerra del Yom Kippur, Henry Kissinger, secretari d'Estat dels EUA, visità per primera vegada Damasc i, el 1975, el president Nixon i el rei Faysal d'Aràbia Saudita també visitaren la capital. A la dècada dels vuitanta, constatat el fracàs dels plans quinquennals, Assad optà per una **progressiva liberalització** econòmica i política.

La política reformista i pragmàtica d'Assad fou sempre condicionada per un objectiu de llarg abast mai explicitat: la reconstrucció de la Gran Síria. Aquest eix fonamental explica les ziga-zagues de la seva política exterior, la intervenció al Líban i les seves contradictòries aliances, a banda de la constant oposició a un Iraq governat per l'altra

Lectures recomanades

Sobre la història de Síria poden consultar-se algunes obres recents:

Kienle, E. (dir.) (1996). *Contemporary Siria*. Londres: Tauris.

Le Gac, D. (1991). *La Syrie du général Assad*. Brussel·les: Complexe.

Perthes, V. (1995). *The Political Economy of Syria under Assad*. Londres: Tauris.

Síria...

... és el segon país més poblat del Maxreq, amb 15,3 milions d'habitants el 1997. La població es divideix en àrabs (el 89%), kurds (el 8%) i altres minories (el 3%). El 75% són sunnites, l'11% alauites, el 3% drusos i l'1% ismailites. També hi ha cristians i jueus (el 10%).



Damasc.

La Gran Síria...

... ha estat la creu d'Assad. En primer lloc, l'esforç militar gravà negativament l'economia del país a mesura que la caiguda dels preus del petroli féu minvar l'ajuda dels països del Golf. En segon lloc, forçà una alineació amb Moscou que implicà l'adopció d'un model d'Estat ineficax i incapaç de crear les condicions del creixement econòmic. Finalment, l'adscripció socialista portà a identificar Damasc com un dels cervells del terrorisme internacional.

gran tendència del Baas. En aquest mateix sentit cal entendre la guerra contra Israel (1973), els tractats de cooperació i amistat amb l'URSS (el darrer fou el 1982), les tensions amb Bagdad i el suport donat a Teheran i a la coalició internacional en els dos conflictes del Golf. Totes aquestes decisions responen a la pretensió d'hegemonia regional que, segons la política gradualista de Damasc, seria un primer pas en la reconstrucció de la Gran Síria.

A la dècada dels vuitanta, les dificultats econòmiques i les restriccions polítiques desembocaren en un creixent malestar social. Aparegueren nous signes d'instabilitat que foren ofegats en sang: el 1980, disturbis a Alep i Hama propiciats pels Germans Musulmans; el 1982, revolta islamista a Hama, ciutat que l'exèrcit pràcticament arrasà (12.000 morts en quatre dies); el 1987, nou intent de cop d'estat. Aquests fets, juntament amb l'enfonsament del comunisme, obligaren a redefinir la posició siriana en el context internacional. Durant la invasió de Kuwait, Síria participà en la coalició internacional contra l'Iraq, fet que permeté a Hafiz al-Assad d'iniciar la reconversió el 1991.

L'aproximació als EUA i a la UE, la liberalització econòmica i política (alliberament de presos polítics, concessió de permís als jueus per emigrar a l'estranger) i les mesures per afavorir la inversió estrangera són algunes de les passes donades per Damasc per a obtenir el reconeixement internacional (i, sobretot, la tutela sobre el Líban). Paral·lelament, per tal de revaloritzar el seu paper de potència entre els països àrabs, manté el suport a alguns dels grups radicals que actuen contra Israel en els territoris ocupats o des del sud del Líban. ❗

El Líban és un petit país (de poc més de deu mil quilòmetres quadrats) molt condicionat per la variada composició de la seva població, pels efectes directes i indirectes de l'enfrontament araboisraelià i per la política exterior dels seus veïns, molt especialment de Síria. El 1943, tres anys abans de la independència hom havia subscrit el **Pacte Nacional**, el qual contemplava una distribució del poder que s'ajustava a la composició de la població i que satisfesia les burgesies de les dues grans comunitats religioses, la maronita i la sunnita. En els anys que seguiren la independència, el Pacte Nacional garantí l'estabilitat política malgrat les convulsions exteriors.

El Pacte Nacional...

... instaurà un règim de democràcia comunitària basat en el repartiment dels llocs de responsabilitat entre les principals comunitats religioses: la presidència de la República havia de correspondre a un cristià maronita, el cap del Govern seria un musulmà sunnita i la Presidència i la Vicepresidència del Parlament recaurien en un xiïta i en un grec ortodox respectivament.

La política exterior prooccidental del president **Camille Chamoun** (elegit el 1952) i els canvis en la distribució comunitària de la població provocaren la primera crisi important. El 1958 els enfrontaments en-

tre els partidaris de Chamoun i l'oposició portaren el país a un pas de la guerra civil. La renovació del Pacte Nacional i unes noves eleccions donaren pas a un període d'estabilitat que convertí el Líban en un pol d'atracció dels capitals regionals originats pels beneficis de la indústria petrolera. La política del nou gabinet del general **Fu'ad Chehab** tingué en compte les legítimes aspiracions d'una comunitat musulmana que havia esdevingut majoritària i, en conseqüència, s'aproximà a Egipte i es distancià de la Síria baasista, la qual cosa provocà conflictes fronterers el 1963.

L'estabilitat es mantingué fins a començament dels anys setanta, però les creixents tensions internes i externes desembocaren en una llarga i cruenta guerra civil que esclatà el 1975. Els factors desencadenants havien estat el **creixent desequilibri** entre l'evolució demogràfica i el repartiment del poder fixat pel Pacte Nacional de 1943. La radicalització comunitària i les dificultats econòmiques i financeres (crac bancari de 1966) retraïeren llavors l'arribada de nous capitals. Paral·lelament, després de la guerra de 1967, arribaren 400.000 refugiats palestins (el 15% de la població del país), els quals instal·laren campaments de refugiats i bases militars al sud del Líban, des d'on realitzaren accions contra Israel, que, evidentment, pretenia allunyar l'OAP del seu territori. Cal afegir la criticada pretensió de Síria d'influir en la política del Líban.

La guerra civil del Líban (1975-1989)

Els primers enfrontaments entre l'exèrcit libanès (i les falanges paramilitars cristianes) i els palestins dataven de 1969. El 1975, Pierre Gemayel, cap de les falanges, denuncià que la presència palestina havia acabat constituint un Estat dins de l'Estat. A la primavera, els atemptats se succeïren i, finalment, es desfermà la violència. Havia començat una llarga guerra civil que enfrontaria les falanges libaneses de Pierre Gemayel i el Partit Nacional Liberal de Camille Chamoun contra els palestins i els musulmans libanesos, dividits en diferents grups o faccions entre els quals destacaven el Partit Socialista Progressista de Kamal Jumblat, d'adscripció drusa, i les organitzacions xiïtes d'Al Amal (prosiriana) i, a la dècada dels vuitanta, d'Hezbollah (proiraniana).

La guerra s'internacionalitzà ràpidament. El 1976, la intervenció siriana (consentida per Israel, no desaprovada pels EUA i l'URSS i condemnada per l'Iraq i Líbia) impedí la total derrota cristiana i afavorí la destrucció dels principals campaments de refugiats palestins. El 1978, Israel intervingué al Líban i provocà l'èxode cap al nord d'unes 250.000 persones, en la seva majoria xiïtes, la qual cosa afavoria la iniciativa del comandant cristià Haddad de crear un "Estat Lliure del Líban" en el sud del país. El Consell de Seguretat de l'ONU exigí la retirada israeliana i creà una força d'interposició al sud del país.

El 1982, una nova intervenció d'Israel ("Pau a Galilea") reactivà el conflicte. L'exèrcit d'Israel travessà la frontera, arribà a Beirut i encerclà les tropes palestines en el barri oest de la ciutat. Després de dos mesos de setge, Yasser Arafat, la plana major de l'OAP i milers de combatents palestins abandonaren per mar la ciutat. Pocs dies després, les falanges cristianes, sota l'atenta mirada dels soldats israelians, dugueren a terme les massacres dels campaments de refugiats de Sabra i Chatila.

El 1983, la guerra civil assolí una nova dimensió amb l'aparició de grups relacionats amb l'islamisme radical que practicaven una violència extremista: l'octubre, conductors suïcides estavellaven dos camions plens d'explosius contra les casernes de les forces franceses i nord-americanes amb un balanç de 58 i 219 morts, respectivament; el novembre, un atemptat similar feia 61 víctimes en el Quarter General de l'exèrcit d'ocupació israelià a Tir.

La població del Líban

Segons el cens de 1932, el país tenia 785.000 habitants entre cristians (el 51,2%) i musulmans (el 48,8%). Per comunitats, els maronites constituïen el 28,8%, els sunnites el 22,4, els xiïtes el 19,6, els ortodoxos el 9,7%, els drusos el 6,8%, els catòlics el 5,9% i altres minories cristianes el 6,8%.

Lectures recomanades

Sobre la convulsa història del Líban, convé consultar:

Kassir, S. (1994). *La Guerre du Liban. De la dissension nationale au conflit régional*. París: Karthala-Cermoc.

Kiwan, F. (dir.) (1994). *Le Liban aujourd'hui*. París: CNRS.

Sarkis, J. (1994). *Histoire de la guerre du Liban*. París: Presses Universitaires de France.

La sortida de les forces de l'ONU (1984) i de l'exèrcit d'Israel (1985), l'intent no reeixit de sublevar-se contra la permanència siriana (1986), el segrest d'hostatges occidentals i els enfrontaments dels palestins i les forces musulmanes "progressistes" contra al-Amal i contra les forces sirianes culminaren, el 1987, en l'ocupació de Beirut oest per l'exèrcit siria. Poc després, es donaren enfrontaments entre al-Amal i Hezbol·lah. El 1989, l'economia del país es trobava ja totalment malmesa i els conflictes tornaven a generalitzar-se arreu entre cristians, musulmans, l'exèrcit siria i les tropes del nou president, el general Michel Aoun.

Entre l'estiu i la tardor de 1989, la situació del Líban havia esdevingut insostenible. La cimera àrab de Casablanca aprovà la iniciativa d'Àrabia Saudita, Algèria i el Marroc de reunir a Saïf (Àrabia Saudita) el Parlament libanès. El 5 d'octubre, aquest acordà la fi del "Pacte Nacional" de 1943, atribuï un mateix nombre d'escons en el Parlament a musulmans i cristians, decretà la representació de totes les comunitats en el Consell de ministres i l'aprovació de les qüestions fonamentals per una majoria de dos terços. A més, decidí desarmar totes les milícies i demanà a les tropes sirianes que es retirassin alhora que l'exèrcit israelià. L'acord de Saïf i el nomenament d'un nou president, el cristià maronita Elias Harauí, posà fi a la guerra civil.

El *Financial Times*...

... estimava la població del Líban el 1984 en 3.575.000 habitants (sense comptar uns 350.000 refugiats palestins). La distribució havia variat força des del Pacte Nacional: els xiïtes eren el 30,7%, els maronites el 25,2%, els sunnites el 21,0%, els ortodoxos el 7,0%, els drusos el 5,6%, els catòlics el 4,2% i altres minories cristianes el 6,3%.

A la **Transjordània**, la llarga ocupació britànica havia deixat com a llegat un cos militar d'elit, la Legió Àrab, la qual es convertí en el principal suport de la monarquia d'**Abdul·lah** i resultà decisiva en la guerra contra Israel (1948-1949) i en l'annexió (1950) de Cisjordània i de Jerusalem Est. De l'ampliació territorial sorgí el nou regne haiximita de Jordània, la Constitució del qual (1946) establí un règim de monarquia parlamentària.

Abdul·lah fou assassinat el 1951. El regne passà llavors al seu fill Talal, qui abdicà en **Hussein** al cap d'un any per problemes de salut. Això no obstant, aprofità el seu curt mandat per a publicar una Constitució de tall més liberal (encara vigent) en virtut de la qual el rei compartia el poder amb la Cambra de Diputats i el Senat, que ampliaven el total dels seus membres per donar cabuda als palestins de la Cisjordània. ●

Des de 1952, el principal problema d'Hussein ha estat mantenir la unitat i la viabilitat d'un Estat de creació artificial, amb una important presència palestina i sotmès a les tensions dels reiterats conflictes amb Israel. Tanmateix, el nou rei es convencé aviat que no hi havia altra sortida que la negociació i seguí les passes del seu avi, el qual havia establert negociacions secretes amb Tel Aviv per arribar a un acord territorial sobre Jerusalem i trobar una alternativa a l'ocupació israeliana del port d'Aqaba, que havia barrat la sortida a la mar de Jordània.

Els primers anys del seu regnat, Hussein hagué de fer front a una oposició que, esperonada per l'èxit del cop d'estat dels Oficials Lliures a Egipte (1952), pretenia posar fi a la monarquia per a instaurar la república i alinear Jordània amb els règims dels països àrabs més radicals. L'oposició no acceptà el resultat de les eleccions de 1954 i els disturbis que sacsejaren Amman només pogueren sufocar-se amb una contundent intervenció de l'exèrcit. Poc després, Hussein es veié obligat a no adherir-se al pacte de Bagdad i a expulsar Glubb Baixà, l'històric cap anglès de la Legió Àrab. El 1956, arran de la crisi de Suez

i de la segona guerra araboisraeliana, Síria desplega el seu exèrcit pel nord de Jordània. Els dies d'Hussein i de la monarquia semblaven comptats i el rei optà (abril de 1957) per decretar la llei marcial, prohibir els partits polítics, dissoldre el Parlament i suspendre la Constitució. Poc després, Washington subministrà armes a Jordània i les tropes sirianes es retiraren.

Un any més tard, amb motiu del violent cop d'estat del general Kassem, Londres i Washington decidiren enviar dos batallons de paracaigudistes per a protegir el règim d'Amman i prevenir una possible expansió de l'onada revolucionària. Es posà fi així a la inestabilitat a Jordània i es re-fermà la **vocació prooccidental** d'Hussein. En la consolidació del règim i l'estabilitat de la dècada dels seixanta, havien resultat fonamentals el suport angloamericà, l'acord tàcit amb els Germans Musulmans de Jordània (propers a l'Aràbia Saudita) i, sobretot, la fidelitat inqüestionable de les tropes beduïnes. Tanmateix, la guerra de 1967 afegí un nou element d'inestabilitat que desembocaria en el que hom coneix com el **Setembre Negre**. 🚫

Setembre Negre, 1970

“La guerra dels Sis Dies portà un nou i important canvi en les fronteres del país i en el seu contingent humà. El 1967, Jordània va perdre la Cisjordània, que esdevingué «territori ocupat», i un nou **allau de palestins refugiats** (uns 300.000) travessà el Jordà per a establir-se a la riba oriental, a menys de cinquanta quilòmetres de la capital. Al final dels anys seixanta, hom calcula que el 60% de la població de Jordània era d'origen palestí.

L'establiment dels comandaments de l'OAP a Jordània, inclòs el radical Front Popular d'Alliberament de Palestina (FPAP) del Dr. George Habache (que molt aviat incorporaria la pirateria aèria i la presa d'hostatges contra la indiferència occidental davant la situació dels palestins), esdevingué una creixent font de preocupació per a Hussein. Les accions dels fedàins contra Israel —amb qui Hussein, abans i després de la guerra de 1967, no deixà de mantenir contactes secrets— comprometien el règim d'Amman (...). El 1970, la situació empitjorà ràpidament i Jordània visqué una soterrada guerra civil: reiterats atemptats contra el rei i els seus ministres, enfrontaments entre l'exèrcit jordà i els fedàins, afusellaments, bombardeigs dels campaments de refugiats palestins, segrests d'avions civils, etc. Finalment, el setembre de 1970, emparant-se en la fidelitat de l'oficialitat i de les tropes d'elit beduïnes, Hussein decidí esclafar i fer fora del país els fedàins, abans que aquests no el foragitessin a ell del poder. És l'operació coneguda amb el nom de Setembre Negre: el 17 de setembre, un dia després d'ésser instaurada la llei marcial, 55.000 soldats i 300 carros de combat (Patton i Centurió) de l'exèrcit jordà s'enfrontaren a 40.000 fedàins. Al cap d'uns dies, i havent causat milers de víctimes (inclosos 3.500 civils), l'exèrcit controlava els carrers d'Amman i de les principals ciutats del nord del país (...). Un any després, els darrers combatents palestins abandonaven Jordània per a establir-se al Líban, Síria i l'Iraq, els quals tancaren les fronteres amb Jordània i, juntament amb altres països àrabs, suspengueren les relacions diplomàtiques amb Amman”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 54-55).

La participació jordana en la guerra de 1973 fou molt limitada (la frontera amb Israel no va arribar a ser escenari de combats importants), però serví per a posar fi a l'aïllament d'Hussein. A les acaballes de la dècada, els acords de Camp David (1978) propiciaren l'aïllament d'Egipte i l'acostament entre Jordània i els palestins: obertura d'una delegació de l'OAP a Amman, autorització a l'establiment de bases de fedàins a Jordània i, el 1980, visita d'Arafat a Hussein. En canvi, Hussein rebé l'ajut dels països del Golf, especialment durant la guerra Iran-Iraq, en la qual Jordània es convertí en la reraguarda i la

Lectures recomanades

Al respecte de Jordània, recomanem:

Lavergne, M. (1996). *La Jordanie*. París: Karthala-Cermoc.

Renon, A. (1996). *Géopolitique de la Jordanie*. Brussel·les: Complexe.



Camp de refugiats palestins a Jordània.

intendència del règim de Bagdad. Aquests foren uns anys particularment bons per a l'economia jordana que Hussein aprofità per a renovar les vacants del Parlament (eleccions parcials de 1984). ❗

El 1988, el rei anuncià la renúncia a qualsevol reivindicació sobre la Cisjordània. La notícia desconcertà tothom (els mateixos jordans, Israel, l'OAP i la resta de països àrabs) i, de retruc, incidí negativament sobre una economia jordana ja prou malmesa per la caiguda de les inversions dels emigrants jordans a l'estranger i per la finalització de l'ajut dels països del Golf després de la guerra Iran-Iraq.

El seguiment de les recomanacions de l'FMI (liberalització dels preus d'alguns dels productes de primera necessitat) desencadenà una **important revolta** que s'estengué ràpidament per tot el país l'any **1989**:

“[La revolta de 1989] va fer saltar totes les alarmes, ja que, per primera vegada, els notables beduïns (la població palestina no participà en la revolta) no havien pogut contenir llurs tribus i servir així la inqüestionable lleialtat a la monarquia. El balanç oficial de la repressió de la revolta va ser d'onze morts i trenta-quatre ferits”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 57).

El rei, en una reacció inusual i agosarada, decidí canviar el govern i convocar eleccions, que no se celebraven des de 1967. Amb una abstenció superior al 45%, els Independents més o menys pròxims a la Corona obtingueren 36 escons; els islamistes, 34 (els Germans Musulmans, 22) i l'oposició laica i d'esquerres, la gran derrotada, només 10. Aquests comicis marcaren l'inici d'un procés de liberalització política que, malgrat algunes vacil·lacions i la mort del monarca, encara continua.

Jordània i la guerra del Golf i el Procés de Pau al Pròxim Orient

“Abans de la invasió de Kuwait per part de l'Iraq (agost de 1990), Hussein, Mubarak i Arafat van fer tots els possibles perquè les diferències entre l'Iraq, Kuwait i l'Aràbia Saudita se solucionessin dins del marc d'una entesa àrab. Després de la invasió, el rei de Jordània, conscient dels sentiments del seu poble i del de les masses àrabs en general, va fer els impossibles per evitar la formació i la intervenció d'una coalició internacional en contra de l'Iraq. No ho aconseguí i Jordània fou, sens dubte, el país que, sense haver tingut una participació directa en el conflicte, en patí més durament les conseqüències: retorn de 700.000 emigrants i reducció en 700 milions de dòlars de les remeses corresponents; fi de les exportacions a Kuwait i a l'Iraq (el 70% del total) i a l'Aràbia Saudita que, a més, li tallà el subministrament de petroli. També deixaren d'arribar els ajuts dels països del Golf (més de 300 milions de dòlars (...)). La taxa d'atur superà el 40% de la població activa.

Tanmateix, a mitjà termini, el balanç polític ha estat positiu: unanimitat entorn de la figura del rei, perseverància en l'obertura política i signatura d'un tractat de pau amb Israel (1994). Des de llavors, el règim d'Amman ha estat un dels principals valedors del procés de pau i Hussein no ha cessat de fer tots els esforços possibles per tirar-lo endavant. L'octubre de 1998, la seva mediació fou decisiva per a desbloquejar la cimera de Wye Plantation (EUA), que posà fi a dinou mesos de desencontre i de paràlisi del procés de pau”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 58-59).

2. La conca del Nil

El constant enfrontament entre arabisme i islamisme determina la història dels dos països de la conca del Nil, condicionats per una economia de producció poc desenvolupada.

2.1. Egipte: Nasser i l'arabisme

Egipte accedí a la independència el 1922 i adoptà ràpidament la monarquia constitucional (1924). Les primeres eleccions legislatives foren guanyades pel partit nacionalista Wafd del primer ministre, l'advocat Zaglul Paixà. La independència no posà fi, però, a la presència estrangera, i els aldarulls i desordres de caire nacionalista i antibritànic es convertiren en una constant durant tot el període d'entreguerres fins que, el 1936, hom signà el tractat angloegipci que contemplava la retirada progressiva de l'exèrcit imperial. Aquell mateix any, morí el rei Fu'ad I i el substituï el seu fill **Faruq**.

Després de la Segona Guerra Mundial, els **Germans Musulmans** (associació reformista religiosa i educativa creada per Hassan al-Banna el 1928 a Ismaïlia) endegaren una campanya d'atemptats contra la presència britànica, mentre el Caire demanava a l'ONU la retirada definitiva britànica d'Egipte i del Sudan. Al mateix temps, la humiliant derrota davant d'Israel el 1949 —de la qual es féu responsable a la monarquia i al govern per la seva submissió als interessos estrangers— atíava un creixent **sentiment nacionalista** que desembocà en el cop d'estat dels Oficials Lliures, del 23 de juliol de 1952. La monarquia fou abolida i es proclamà la República, de la qual **Gamal Abdel Nasser** fou proclamat president el 1954.

Després de participar en la conferència de Bandung (1955), on, malgrat la seva evident aproximació a l'URSS, defensà el "neutralisme actiu" dels països afroasiàtics, Nasser impulsà la creació (1958) de la República Àrab Unida (RAU), formada per Egipte i Síria i amb la posterior incorporació de l'Iraq i el Iemen com a resposta dels països socialistes al pacte de Bagdad (1955). La sortida de Síria el 1961 posà fi al projecte panarabista.

En aquest context de guerra freda, tingué lloc la **segona guerra araboisraeliana**, la qual encimbellà Nasser a pesar de la derrota.

Lectures recomanades

La bibliografia disponible sobre Egipte és força abundant, però destaquem els títols següents:

Abdel-Malek, A. (1967). *Egipto sociedad militar*. Madrid: Tecnos.

Blin, L. (dir.) (1993). *L'Économie égyptienne: libération et insertion dans le marché mondial*. París: L'Harmattan.


Hopwood, D. (1991). *Egypt, 1945-1990*. Londres: Routledge.

Martín Muñoz, G. (1992). *Política y elecciones en el Egipto contemporáneo. 1922-1990*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional-Instituto de Cooperación con el Mundo Árabe.

“[La segona guerra araboisraeliana] implantà un règim de caire presidencialista, estatalista i de partit únic (la Unió Nacional) i, en el context de la guerra freda, optà clarament per l’aliança amb l’URSS i el bloc de l’Est. Això no obstant, fou un dels impulsors de la conferència de Bandung (1955) i del Moviment de Països No Alineats, del qual [Nasser] assumí el liderat.

La segona guerra araboisraelina fou provocada, en darrera instància, per la decisió del Banc Mundial —dels EUA i la Gran Bretanya— de negar l’ajuda financera sol·licitada per Egipte per a construir la presa d’Assuan. Nasser va respondre a aquesta negativa amb la nacionalització de la Companyia del canal de Suez i, aleshores, França i la Gran Bretanya (els seus principals accionistes) decidiren intervenir militarment amb el suport d’Israel. Així, el 29 d’octubre de 1956, Israel iniciava la guerra amb l’ocupació del Sinaí i, dies més tard, l’aviació francobritànica bombardejava els aeròdroms i les posicions egípcies. Tanmateix, l’acció fou durament condemnada per l’opinió pública internacional, i els EUA i l’URSS demanaren la intervenció dels Cascos Blaus de l’ONU com a força d’interposició, de tal manera que, malgrat la desfeta, Egipte i Nasser varen ser considerats com a vencedors morals pel fet de resistir una coalició de forces agressores tan important, en què figuraven les dues principals potències colonials de l’època”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 140).

La guerra de 1956 consagrà durant una dècada el **carisma de Nasser** i l’admiració pel **socialisme egipci** en el món àrab. Foren els anys dels canvis: nacionalització de l’economia (banca, assegurances, companyies de navegació, indústries pesants), consolidació de l’hegemonia del partit únic (la Unió Socialista Àrab des de 1962) i creació de la RAU. 

Nasser i l’arabisme

“El 1952, el cop d’estat dels Oficials Lliures a Egipte i, dos anys més tard, l’arribada al poder de Nasser significaven el triomf de l’arabisme en el país més important i de més prestigi del món àrab per la seva història i pel seu potencial demogràfic. Durant més d’una dècada, el liderat de Nasser i de l’arabisme serien indiscutibles, sobretot després de la victòria moral obtinguda en la guerra contra Israel (i contra França i la Gran Bretanya), el 1956. Dos anys més tard, la unió d’Egipte i Síria per a formar la República Àrab Unida (RAU), de la qual posteriorment formarien part l’Iraq i el Iemen, va fer créixer l’arabisme i el prestigi de Nasser, que ja havia sortit molt enfortit de la conferència de Bandung. La independència d’Algèria i la victòria del Front d’Alliberament Nacional (1962), l’arribada al poder del Bass a Síria (1963) i a l’Iraq (1968), i de Gaddafi a Líbia (1969) marcaren el zenit de l’expansió i de la credibilitat de l’arabisme polític. En canvi, les desfetes de 1967 i 1973 anunciaren el seu final i apuntaren a un progressiu descàndid del seu discurs entre les masses àrabs.

El nacionalisme àrab o arabisme es va veure atrapat des d’un bon començament en una doble contradicció que, a la llarga, en va determinar el fracàs i en va limitar la capacitat de resposta davant la doble escomesa política de l’islam radical (concretament, dels Germans Musulmans i, recentment, del Front Islàmic de Salvació a Algèria) i, més calladament, de les monarquies conservadores del Golf (especialment de l’Aràbia Saudita). D’una banda, en les versions més elaborades de l’arabisme, hom proclamava un panarabisme que, a l’hora de la veritat, resultava limitat per unes fronteres heretades del colonialisme (però, al mateix temps, sancionades per les lluites nacionals d’alliberament), per les diferents realitats socials, econòmiques i polítiques que s’havien acabat configurant en els diferents països àrabs i, fins i tot, per l’article 3 de la Carta de l’Organització per a la Unitat Africana (OUA), que insta a respectar «la intangibilitat de les fronteres colonials». La guerra freda i l’adhesió a un dels dos blocs encara establien més diferències, al mateix temps que, sovint, ataven conflictes entre els diferents països àrabs. Per a fer front a l’actuació de tots aquests elements centrífugs, ni tan sols quedava el recurs retòric a l’Umma o comunitat dels creients, ja que el caràcter laic de l’arabisme i la diversitat religiosa ho impedièn. D’altra banda, els intents de modernització de l’arabisme van topar amb les dificultats inherents a la dependència econòmica de l’exterior (inclosa l’URSS i l’Europa de l’Est) i al subdesenvolupament i, sobretot, toparen amb resistències i problemes a l’hora d’aconseguir una distribució més justa dels recursos. D’aquesta manera, la majoria dels règims de partit únic basats en l’arabisme es distanciaren progressivament de la seva base social en la mesura que la major part de la població (que continuava sent profundament religiosa i d’actituds i comportaments gens “moderns”) amb prou feines participava dels beneficis econòmics (ni tan sols en els països on les exportacions i els elevats preus del petroli entre el 1973 i el 1986 pro-

Lectures complementàries

La figura de Nasser ha estat objecte de molts estudis, entre els quals cal tenir en compte:

Lacouture, J. (1972). *Nasser*. Barcelona: Dopesa.

Mc Dermott, A. (1988). *Egypt from Nasser to Mubarak*. Londres: Croom Helm.



Nasser.

porcionaven elevades rendes). En definitiva, el suposat enfrontament entre modernitat i tradició ha estat, sovint, irreal i fals, ja que la modernitat només ha beneficiat uns quants, molt pocs (la classe política i militar, els funcionaris de l'Administració de l'estat, l'elit financera i les professions liberals), mentre la tradició es convertia en el refugi dels pobres i dels desheretats.

En conclusió, l'islam polític pot acusar avui, com ha succeït dramàticament a Algèria, l'arabisme i els règims polítics que el varen fer seu d'haver provocat la ruptura de l'Umma —l'afirmació de l'estat-nació, consubstancial al règim de partit únic, separa més que no pas uneix— i d'haver traït, amb una modernitat importada d'Occident i basada en els seus valors culturals i religiosos, els principis bàsics de l'islam. Especialment dures varen ser —i són encara— les crítiques adreçades a la figura i el paper de Nasser en tot aquest procés d'aculturació i submissió de l'islam a la modernitat occidental. El rais egipci és acusat d'haver enganyat la comunitat dels creients en reduir l'Umma només a l'arabitat, i d'haver amagat així la seva islamitat, que és la que constitueix el seu caràcter fonamental. «És l'islam el que ha donat força als àrabs i no pas el contrari», precisa [l'islamista moderat marroquí] Abdesalam Yasín”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 245-247).

El 1967, la **guerra dels Sis Dies** (5-10 de juny) suposà un nou revés per a Egipte i el règim panarabista de Nasser: l'aviació fou destruïda abans d'enlairar-se dels aeròdroms militars, l'exèrcit quedà encerclat al Sinai i, en només quatre dies, les tropes israelianes arribaren al canal de Suez. Paral·lelament, Nasser havia de fer front a la creixent contestació dels Germans Musulmans, els quals havien intentat posar fi a la vida del president el 1955 i el 1965. Aquest partit islamista fou revitalitzat pels discursos i l'obra innovadora de Sayyid Qotb, de qui, finalment, Nasser decretà l'execució el 1966.

El missatge de Sayyid Qotb i els moviments islamistes

“A la dècada dels seixanta, Sayyid Qotb es convertí en el gran ideòleg dels Germans Musulmans i en el principal opositor islamista al règim de Nasser el qual, després d'un llarg confinament, en va decretar l'execució el 1966. Les obres més destacades de Qotb foren *Sota l'ègida de l'Alcorà*, on realitza un ampli comentari sobre el text sagrat, molt seguit pels islamistes, i on s'endevina la influència del pensament d'Abdulà Maudidi, destacat reformador musulmà que, el 1941, havia fundat l'associació Jama'at-i-islami, i *Senyals sobre el camí*, una mena de manifest que tingué una gran difusió i es convertí en l'obra de referència bàsica dels moviments islamistes. El pensador egipci considera que el món actual és tot ell *Yahiliya*, és a dir, 'ignorància' i 'barbàrie', com l'Aràbia anterior a la predicació del Profeta. Segons Qotb, allò que caracteritza aquesta nova Yahiliya és la idolatria, car «els homes ja no adoren el Déu únic (Al·là), sinó un de semblant a ells, que ha usurpat la sobirania divina, garant de la justícia sobre la terra: el dèspota, el *Faraó*. Aquest governa seguint els seus capricis, ignorant els manaments del Llibre revelat, i encarna la injustícia. El bon musulmà ha de «trencar» amb el món, perquè «ja no existeix cap societat musulmana [i] resultaria inútil cercar els rastres de l'islam en un món que l'ha fet fora. El bon musulmà ha d'apartar-se de la Yahiliya i «lluitar per destruir-la i bastir després l'Estat islàmic damunt de les seves runes». L'obra de Qotb, destinada a convertir-se en font d'inspiració de la major part de l'islam radical i de l'*ayatollah* Khomeyní, es completa amb les aportacions de l'enginyer egipci Abdesalam Faraj, que rescatà la necessitat d'utilitzar la *jihad* per a combatre la corrupció de la Yahiliya. La *jihad* o 'guerra santa' o, encara millor, el 'combat en el camí cap a Déu', es converteix així en el «precepte no escrit o en l'obligació absent» invocada en moltes sures de l'Alcorà: «El combat us està prescrit» (Sura II, verset 216). Segons Faraj, en el món d'avui, la guerra santa («el combat perpetu per a transformar el món no musulmà en musulmà») només es pot concebre en forma de lluita armada, prioritàriament contra els governants musulmans, és a dir, contra l'enemic interior, abans que contra l'infidel o l'enemic exterior. Contràriament, per al marroquí Yasín la *jihad* és «un combat únic en dos fronts, l'educació i la política, per tal de canviar les relacions de l'home amb Déu, amb els altres homes i amb la natura; per tal de canviar les mentalitats, els sentiments i les estructures polítiques, socials i econòmiques»”.

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 253-254).

El 1970, morí Nasser i **Annuar el-Sadat** esdevingué president. El nou president inicià un procés de distanciament de l'URSS (expulsió dels 15.000 assessors soviètics) i d'aproximació als EUA. Això no obstant, el 1973, començava la quarta guerra araboisraeliana, el darrer enfrontament entre Egipte i Israel. Els primers dies, Egipte dugué la iniciativa, penetrà en el Sinaí i recuperà una part del prestigi perdut, de manera que, malgrat la contraofensiva israeliana (l'exèrcit d'Israel travessà el canal de Suez i amenaçà el Caire), la derrota no va tenir el caràcter humiliant i amarg de 1967. 🚫

Després de la guerra, Sadat trencà els darrers vincles amb l'URSS, completà l'aproximació als EUA i es convertí en el principal garant de la seguretat i de l'Estat d'Israel. Així, Sadat visità Jerusalem i pronuncià un discurs històric davant del Parlament israelià el 1977. En els dos anys següents, Egipte i Israel signaren els **acords de Camp David** i el tractat de pau de Washington, la qual cosa propicià l'establiment de relacions diplomàtiques entre ambdós països el 1980 i comportà l'expulsió d'Egipte de la Lliga Àrab (1980-1987). Tanmateix, Israel abandonà el Sinaí (1980-1982) i Egipte recuperà els jaciments de petroli i el control del canal de Suez, que fou obert de nou a la navegació.

Els fils ocults de la guerra

S'ha especulat molt sobre els fils ocults de la guerra del Yom Kippur. En l'inicial avenç egipci, fonamental per recuperar el prestigi perdut, i en les conseqüències a mig termini del conflicte, hom ha vist la mà del secretari d'Estat nord-americà Henry Kissinger qui, d'aquesta forma, apartava Egipte de l'URSS i propiciava el reconeixement d'Israel.

El procés d'**aproximació als EUA** passà per una liberalització econòmica i política que inclogué l'adopció d'un pla d'austeritat (1976) i la substitució formal del sistema de partit únic per un multipartidisme limitat (1976). Sadat implantà, però, un règim molt personalista que afavorí el nepotisme i la corrupció. Els aldarulls i les revoltes es feren freqüents (1971, 1972, 1975, 1976 i 1977) i alimentaren l'oposició dels Germans Musulmans i la multiplicació de grups de l'islam radical. Un d'aquests grups assassinava Sadat l'octubre de 1981. 🚫

Lectura complementària

Al respecte de l'assassinat de Sadat, mencionem el treball més crític dels publicats:

Heikal, M. (1982). *Otoño de furia: el asesinato de Sadat*. Barcelona: Argos Vergara.

El llegat de Sadat

Hosni Mubarak, el successor de Sadat, rebia un país en plena recessió de més de quaranta milions d'habitants de majoria musulmana però amb una important minoria copta (sis milions d'habitants, mil esglésies i sis monestirs a les darreries dels vuitanta). El ritme de creixement anual s'apropava a les nou-centes mil persones i la població urbana, alimentada per una intensa emigració rural, creixia molt més ràpidament que la població total, de la qual constituïa el 50%. Les ciutats (especialment el Gran Caire, on vivia entre la quarta i la tercera part del total d'habitants) presentaven problemes evidents d'infraestructura: manca de habitatges, d'aigua corrent, de clavegueram, d'escoles i de centres assistencials, etc. A començament de la dècada dels noranta, el 18% de les llars populars no disposaven d'electricitat, el 30% no tenien aigua corrent, l'índex d'escolarització del país només arribava al 55% i la taxa d'alfabetització d'adults al 49%. La nombrosa emigració (uns tres milions de persones que treballaven preferentment en els països exportadors de petroli de la península Aràbiga) s'havia convertit en una de les principals fonts d'obtenció de divises juntament amb el canal de Suez (aquest aportava mil milions de dòlars anuals, mentre que les remeses dels emigrants ascendien ja a més de tres mil milions de dòlars).

Mubarak ha prosseguit la liberalització política i econòmica iniciada per Sadat. Pel que fa a l'aspecte polític, la **lleï electoral de 1983** recull, parcialment, les aspiracions de l'oposició i estableix un sistema proporcional de representació.

Tanmateix, per a obtenir representació parlamentària cal superar un llistó del 8% a escala nacional, la qual cosa ha afavorit el Partit Nacional Democràtic (PND) dels militars de graduació i del president Mubarak. A les eleccions de 1984, s'imposà el PND (400 escons) i el Partit Socialista del Treball (PST), que havia obtingut el 7,07% dels vots, es quedà a 50.000 paperetes de la representació parlamentària. Periòdicament, s'han celebrat eleccions (1987, 1990 i 1995) amb noves i contestades victòries del PND. A més, Mubarak fou confirmat en la presidència a les eleccions de 1987 i de 1993. !

En els darrers anys, Egipte s'ha enfrontat a creixents problemes econòmics (el 1988 el deute extern arribava als cinquanta mil milions de dòlars, el 143% del PIB) i als atemptats dels grups islàmics radicals, que han costat la vida a centenars de persones i han fet disminuir la principal font d'entrada de divises, el turisme. La participació d'Egipte en la Guerra del Golf provocà noves tensions internes però, al mateix temps, serví per a obtenir la condonació del 30% del deute (el 1996 ascendia a 31.407 milions de dòlars, el 19% del PIB).

Al mateix temps, la persistència dels atemptats contra el turisme (62 morts a Lúxor el novembre de 1997) i també contra personalitats destacades de la vida política i cultural del país ha propiciat l'aproximació entre el govern i els ulemes per tal d'obtenir el suport d'aquests en la lluita i la repressió dels grups islamistes més radicals. En aquest sentit, els Germans Musulmans, malgrat no estar autoritzats a constituir-se en partit, són tolerats i poden concórrer a les eleccions en les llistes d'altres partits.

Paral·lelament, les relacions amb el Sudan es tornaren cada cop més difícils, ja que el Caire acusava el règim islamista militar de Khartum de donar suport als terroristes que actuaven al país i de subvencionar-los. Tanmateix, des de 1997, les relacions amb el veí meridional semblen haver millorat en la mesura que Egipte veu connexions iranianes en la violència que sacseja el país.

2.2. El Sudan

El principal problema del Sudan ha estat l'enfrontament entre dues comunitats confessionals i ètniques clarament definides: un nord àrab i musulmà i un sud negre animista i cristià que s'han enfrontat en una llarga i inacabada guerra civil. A més, des de la independència (1956), l'estabilitat del país ha estat sempre compromesa pels conflictes tribals (sobretot a la regió de Darfour, a l'oest), per l'enfrontament entre partidaris i detractors d'una aproximació a Egipte i per la creixent implicació del Sudan en les guerres i els conflictes dels països veïns. !

El primer règim independent del Sudan fou la dictadura militar del mariscal Ibrahim Abboud (1958-1964), el qual abolí els partits polítics i el Parlament. El succeí un règim civil (1964-1969), el qual fou incapaç de superar els tradicionals enfrontaments socials i ètnics per la via democràtica i atjà les tensions al sud del país (imposició de l'àrab, expulsió dels missioners i nacionalització de les escoles cristianes, massacre de Juba el 1965). Aquests fets motivaren el cop d'estat del general **Gafar al-Numeyri**, inspirat en el dels Oficials Lliures d'Egipte, que comptava amb el suport dels oficials progressistes i del partit comunista i proclamava una via sudanesa al socialisme amb la instauració d'un règim de partit únic, la **Unió Socialista Sudanesa**.

Això suposà la dissolució i **prohibició de l'oposició mahdista**, la Umma, continuadora de l'islamisme conservador creat pel Mahdi a les acaballes del segle XIX.

Confraries (mahdisme i katmiyisme) i política al Sudan contemporani

A començament del segle XX, s'afirmen dos moviments politico-religiosos: els **ansars**, partidaris del mahdisme i de la independència, i els **katmiyes**, ortodoxos i favorables a la unió amb Egipte. El seu poder es perpetua després de la independència a pesar del progrés de l'esquerra i dels cops d'Estat militars. El mahdisme i el katmiyisme forniran la base dels dos principals partits polítics, la Umma i el Partit Unionista Democràtic, els quals, juntament amb el Partit Comunista Sudanès (un dels més importants d'Àfrica), protagonitzaran la vida política del Sudan independent.

El 1972, hom signà un acord amb els caps de la rebel·lió del sud per mirar de posar fi a un conflicte que havia ocasionat ja més de cinc-centes mil víctimes i un milió i mig de desplaçats. Aquest acord preveia una àmplia autonomia i la constitució d'una assemblea i un govern regional. Al mateix temps, Numeyri s'apropà als EUA, a Egipte (tractat de defensa mútua de 1976) i a l'Aràbia Saudita. Malgrat això, les connotacions dictatorials i personalistes del règim militar s'accentuaren: Numeyri nomenava tots els càrrecs importants i podia legislar i dissoldre el Parlament.

Des de 1978, es donà un **apropament als islamistes moderats** i Hasan al Turabi, el membre més qualificat dels Germans Musulmans, formà part del gabinet polític del partit únic i, posteriorment, fou nomenat ministre de Justícia. Però ni aquesta relaxació del règim ni les reeleccions presidencials (1977 i 1983) no foren suficients per contenir la creixent contestació social i política de la dictadura. A la dècada dels vuitanta, les **dificultats econòmiques** i l'endeutament (2.540 milions de dòlars el 1979, 3.097 el 1980, 4.590 el 1981 i 10.000 el 1985) s'afegiren a la crisi política, social, militar i ideològica provocada per l'evolució autoritària de Numeyri. El 1983, instaurà la Xara a tot el país amb el propòsit d'aconseguir el suport incondicional dels Germans Musulmans i frenar així la progressiva contestació política. La reacció del Sud fou immediata i, en poc temps, la guerra civil s'estenia per tot el país

El xeic Muhammad Ahmad ibn 'Abd Allah...

... es proclamà **Mahdi** el 1881 i declarà la guerra santa contra egipcis i britànics i ocupà Khartum el 1884. La revolta nacionalista no fou esclafada fins el 1898, un any abans del condomini angloegipci sobre el Sudan. El seu carisma fou tal que, un cop vençuda la revolta, els anglesos robaren les despulles del xeic per tirar-les al Nil.

agregada pels conflictes amb el Txad i Líbia, la presència de cinc-cents mil refugiats etiòpics i l'agitació social provocada pel pla d'ajustament estructural aconsellat per l'FMI.

El 1985, un cop d'estat militar posava fi a la dictadura de Numeysi i, el 1986, se celebraven **eleccions democràtiques** amb una participació superior al 70%, malgrat el boicot demanat pel Moviment d'Alliberament del Poble Sudanès (MAPS) de **Jhon Garang**. Podem veure el resultat d'aquestes eleccions en la taula següent:

| Partit | Nombre d'escons |
|---|-----------------|
| Umma (confraria dels mahdistes de Sadiq al-Mahdi) | 99 |
| Partit Democràtic Unionista (confraria dels katmiyes d'Osman al Mirghani) | 63 |
| Front Nacional Islàmic (antics Germans Musulmans de Hassan al Turabi) | 51 |
| Partit Nacional Sudanès (pròxim al MAPS) | 8 |
| Partit Comunista Sudanès | 3 |
| Altres | 42 |

Les eleccions de 1986 donaren pas a un govern de **coalició de centredreta** (Umma i Partit Democràtic Unionista) presidit per **Sadiq al-Mahdi**, que, molt aviat, s'hagué d'enfrontar a l'evolució econòmica negativa, als problemes derivats de l'arribada de nous refugiats del Txad i d'Etiòpia i a la continuació de la guerra civil al sud del país. L'entrada en el govern dels islamistes (1988) i llur posterior expulsió (1989) contribuïren a empitjorar la situació a pesar de l'obertura de negociacions i l'alto el foc acordat amb el MAPS, la principal organització política del Sud.

El 30 de juny de 1989, prengué el poder el denominat **Consell de Comandament de la Revolució de Salvació Nacional**, presidit pel general **Omar Hamed Beshir**. Les seves primeres accions foren suspendre la Constitució i totes les llibertats, prohibir tota associació política, decretar "l'estat d'urgència" i empresonar els principals responsables polítics del país. Els Estats Units, que des de començament d'any havien suspès tota ajuda humanitària a Sudan, feien arribar per boca del president Bush "les seves felicitacions i el seu suport" al nou règim de Khartum.

Lectures recomanades

Al contrari del que succeeix amb Egipte, disposem de molt poques —però recents— síntesis sobre el Sudan contemporani:

Lavergne, M. (ed.) (1993). *Le Soudan contemporain*. París: CNRS.

Sidahmed, A.S. (1996). *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. Londres: St. Martin's Press.

Woodward, P. (dir.) (1991). *Sudan after Nimeiri*. Londres: Routledge.

El règim militar islàmic d'Omar Hamed Beshir i Hasan al-Turabi

“El general Omar Hamed Beshir, amb el suport ideològic d'Hasan al-Turabi i del Front Nacional Islàmic, va imposar una dictadura militar islàmica, aliada de l'Iran i amb consellers afganesos, que, lògicament, rebutjava els acords a què s'havia arribat amb el MAPS de Jhon Garang i fracassà en qualsevol nou intent d'aproximació. De fet, per al nou règim de Khartum i per als islamistes que li donaven suport, l'extensió de la Xara a tot el país era inqüestionable. Per tant, la guerra civil al Sud va prosseguir i va prendre un aire de tragèdia col·lectiva quan la dictadura, aprofitant la col·laboració d'Addis Abeba i la feblesa de les forces de John Garang (delmades per la sequera que colpejava la regió des de mitjan dècada dels vuitanta), adoptà una política de «neteja ètnica» la tardor de 1992. Només la pressió internacional i les amenaces dels EUA han aconseguit aturar l'eminació física dels dissidents, tot i que no han pogut evitar la pràctica d'una política d'*apartheid* al sud del país. Finalment, cal assenyalar que les relacions del Sudan amb Egipte i l'Aràbia Saudita es van deteriorar arran del suport donat pel règim de Khartum a l'Iraq durant la Guerra del Golf. Al mateix temps, l'aproximació a Teheran ha fet de la capital sudanesa un centre de refugi i de trobada dels militants de l'islam radical (el juny de 1998, el moviment palestí Hamàs obria una delegació a Khartum), la qual cosa no exclou el manteniment d'unes ambigües relacions amb França, que culminaren amb el lliurament a les autoritats franceses, l'agost de 1995, d'un dels terroristes internacionals dels anys setanta més buscats, Ilich Ramírez Sánchez, més conegut per *Carlos**”.

* La col·laboració entre França i el Sudan ha estat desmentida per París i Khartum però, segons sembla, inclouria des d'ajuda militar francesa a assessorament de la DVT (Direcció de Vigilància del Territori) per a reconstruir els serveis secrets sudanesos. L'extradició de *Carlos* i una fracassada mediació de Khartum a Algèria serien la contraprestació de l'ajuda i l'assessorament francès.


A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 151).

En l'àmbit polític, Khartum ha intentat normalitzar les relacions amb el Caire en els darrers anys. Això no obstant, l'oposició és encara forta i compta amb l'ajut d'Eritrea i, especialment, dels EUA. A les acaballes de 1997, Jhon Garang, líder del MAPS, s'entrevistà amb la secretària d'Estat nord-americana, Madeleine Albright, a Kampala (Uganda) i el 20 d'agost de 1998, l'aviació dels EUA bombardejava diverses instal·lacions del Sudan en suposada resposta als atemptats de Kènya i Tanzània (7 d'agost de 1998). Pel que fa a l'economia, malgrat l'evident millora (reducció de la inflació i del deute extern a 21 mil milions de dòlars el 1997, creixement del PIB, principal productor africà de sucre), la guerra i la sequera han ocasionat una greu manca de recursos al sud, cosa que ha fet necessari l'ajut humanitari de l'ONU.

3. L'Orient Mitjà

L'evolució dels països que conformen l'Orient Mitjà des de la seva independència ha estat gairebé antagònica en la seva orientació, però força similar quant al caire radical de la seva aplicació.

3.1. Mustafà Kemal i la Turquia moderna. La tragèdia kurda

La mutilació de l'Imperi i de l'Anatòlia occidental provocà una intensa **reacció nacionalista** encapçalada pel general **Mustafà Kemal**, que es negà a reconèixer el tractat de Sèvres. Després d'expulsar els grecs (1922), obtingué la restitució dels límits de l'actual Turquia en el tractat de Lausana (1922-23). Mustafà Kemal, cap del **Partit Republicà del Poble** (PRP), formació democràtica, laica i populista que fou l'únic partit fins el 1945, abolí el Soldanat (novembre de 1922) i traslladà la capital a Ankara. Poc després instaurà la república (octubre de 1923), de la qual fou nomenat president, i posà fi al Califat (3 de març de 1924). Amb aquest plec de mesures, emprengué la **secularització de la societat turca**, tot fent desaparèixer les escoles i els tribunals musulmans i adoptant un codi civil. 

La qüestió del Califat i la importància de la seva abolició

La designació (632) d'Abu Bakr com a successor del Profeta inaugurà la institució del Califat. A les funcions religioses de cap espiritual de la comunitat musulmana, el califa adjuntava les de cap temporal d'aquesta comunitat. Després de la conquesta d'Egipte pels otomans (1517), aquests prengueren el títol califal, que no implicava necessàriament una línia de successió directa amb el Profeta. A mitjan segle XVIII, el títol es revaloritzà no solament com una manifestació d'autoritat espiritual, sinó també com a factor de cohesió de la comunitat musulmana davant la creixent força de les potències cristianes. Aquesta recuperació s'acompanyà de tot un seguit de reformes administratives i polítiques destinades a no perdre terreny respecte als europeus. En definitiva, quan Mustafà Kemal suprimí el Califat, deixà per primera vegada els musulmans sunnites sense cap espiritual, un fet de rellevància tot i la manca d'unitat de la comunitat arabomusulmana, la decadència de la institució amb els darrers califes i l'ascens de l'arabisme polític. El sentiment de pèrdua fou —i és— tan fort que els Germans Musulmans, l'associació fundada per Hasan al-Banna el 1928, proposà la restauració del Califat i el retorn a la comunitat islàmica unida políticament i de vigor internacional.

El mandat d'**Atatürk** (1923-1938) es caracteritzà per les profundes transformacions socials i econòmiques que donaren lloc a la formació de la Turquia moderna. Tingué la col·laboració inestimable de l'exèrcit i les elits urbanes, poc coneixedores de la realitat miserable de les zones rurals i insensibles a la persecució (dels kurds) o al genocidi (dels armenis, el 1915) de les minories nacionals que pugnaven per a conservar llur identitat. Entre el 1925 i el 1935, Kemal definí els fonaments de la nova República:

a) abolició de la poligàmia i instauració dels nous codis civil, comercial, criminal i matrimonial (1925);



Mustafà Kemal...

... fou l'impulsor de la Turquia contemporània i inicià un procés de modernització i de transformació de la societat turca. El 1934 rebé el títol d'Atatürk, 'pare dels turcs'.

b) abolició de l'article de la Constitució que declarava l'islam religió de l'Estat i introducció de l'alfabet llatí (1928);

c) supressió progressiva de les concessions estrangeres i adopció d'una política duanera proteccionista per a estimular el desenvolupament d'una indústria turca (1929);

d) establiment del vot femení i adopció d'un pla de quatre anys per a desenvolupar la indústria paral·lelament a l'expansió de la xarxa ferroviària (1934);

e) adopció dels cognoms (1935).

A la mort de Kemal (1938), **Ismet Ineunu**, company d'armes de Kemal en la denominada **guerra de la independència** (1920-22), fou nomenat president de la República. El govern d'Ineunu mantingué Turquia al marge de la Segona Guerra Mundial (no declarà la guerra al Japó i a Alemanya fins el febrer de 1945) i va participar en la fundació de les Nacions Unides. El 1948, Turquia reconegué l'Estat d'Israel i optà per una clara aproximació a Occident (particularment als EUA). El 1951, esdevingué membre de l'OTAN, al mateix temps que Grècia.

El llegat de Kemal

L'exèrcit es considera el dipositari del llegat de Kemal i no ha dubtat a intervenir quan l'ha considerat amenaçat, com en el cas dels cops d'Estat de 1960, 1971 i 1980. Tanmateix, aquest llegat presenta algunes esquerdes poc defensables. D'una banda, el litigi no resolt entre una majoria de població musulmana pobra, ancorada en la tradició i sensible al discurs islamista, i unes elits prooccidentals que practiquen una mena de fonamentalisme laic que tendeix a radicalitzar les posicions. D'altra banda, una concepció autoritària del poder abocada a les exclusions i a les accions de força i que en ocasions, com feren els militars a la primera meitat de la dècada dels vuitanta, dóna ales i suport a les organitzacions islamistes moderades per a enfrontar-les als militants d'esquerres i fer emmudir llurs crítiques. Finalment, la defensa d'un nacionalisme turc a ultrança dificulta les relacions amb els veïns més pròxims (conflicte de les aigües jurisdiccionals i de Xipre amb Grècia) i porta a menar campanyes d'extermini contra els militants del Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK) i les seves bases al nord de l'Iraq (intervencions de 1995, 1997 i 1998).

El 1945, hom creà el **Partit Demòcrata** (PD), que guanyà les eleccions de 1954 i impulsà una política liberal (privatització d'algunes indústries, atracció de la inversió estrangera) i de suport a la pagesia. Tanmateix, el deteriorament de la situació econòmica propicià el cop d'estat de maig de 1960 i el retorn al govern del PRP. Cinc anys més tard, el **Partit de la Justícia** (PJ), que agrupava els antics demòcrates, guanyà les eleccions i imposà una política nacionalista (suport als turcoxiptes) i conservadora, la qual provocà un nou deteriorament de la situació econòmica, un acusat estancament social i la crítica dels mitjans d'esquerres. Un cop més intervingué l'exèrcit i imposà un govern repressiu. A les eleccions de 1973, el PRP obtingué una victòria insuficient que l'obligà a governar en coalició

Lectures recomanades

De tota la bibliografia sobre la Turquia contemporània, destaquem:

Copeaux, É. (1997). *Espaces et temps de la nation turque*. París: CNRS.

Cucó, A. (1997). *Els confins d'Europa*. Catarroja: Afers (El món de les nacions, núm. 2).

Digart, J.P. (1988). *Histoire de la Turquie*. París: Presses Universitaires de France.

Pope, H i N. (1997). *Turkey Unveiled. Atatürk and After*. Londres: John Murray.

Vaner, S. (1992). *Modernisation autoritaire en Turquie et en Iran*. París: L'Harmattan.

Vaner, S.; Akagül, D.; Kalegasi, B. (1995). *La Turquie en mouvement*. Brussel·les: Complexe.

amb el proconfessional **Partit de Salvació Nacional (PSN)**. Entre el 1974 i el 1980, els governs successius foren incapaçs de trobar una sortida a l'atzucac econòmic i social que vivia Turquia i la situació econòmica es degradà. Fins i tot hi hagué una onada d'atemptats terroristes. Davant d'aquesta situació, el 12 de setembre de 1980 l'exèrcit intervingué de manera autoritària exercint un poder brutal. Hom aconseguí posar fi a el terrorisme i frenar la inflació, però no pas millorar les relacions amb els grecs, molt tenses des de la **crisi de Xipre**.

Xipre: de la independència a la divisió comunitària

1878

Acord entre Istanbul i Londres. L'illa passa a ser una possessió britànica.

1955

Londres anuncia la seva intenció de dotar l'illa d'una Constitució. Campanya terrorista en favor de l'*Enòsis* (annexió a Grècia).

1960

16 d'agost. Independència de l'illa i proclamació de la República, governada per un president grec, Makarios, i per un vicepresident turc, Fazil Küçük.

1964

Les Nacions Unides envien un contingent de 7.000 homes per posar fi als enfrontaments entre les dues comunitats de l'illa.

1974

15 de juliol. Cop d'estat de la guàrdia nacional que deposa Makarios i instaura un govern partidari de l'*Enòsis*. A petició del dirigent xipriota turc Rauf Denktash, l'exèrcit turc intervé i ocupa ràpidament el nord de l'illa. Al desembre, Makarios torna a la presidència després de la desaparició del règim dels coronels a Grècia.

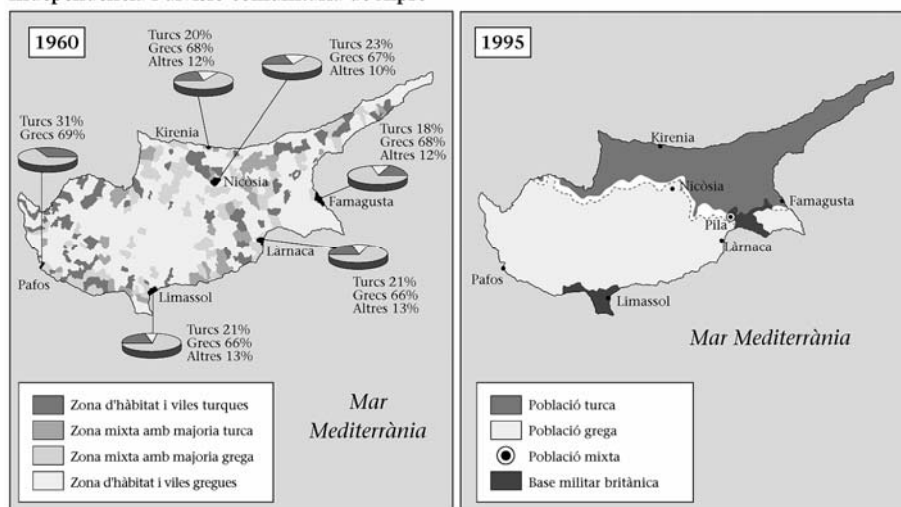
1975

A la zona ocupada per les tropes turques, els xipriotes turcs proclamen un "Estat federat".

1983

Després d'haver posat fi a les negociacions intercomunitàries, Rauf Denktash proclama la "República turca de Xipre del Nord".

Independència i divisió comunitària de Xipre



Font: *Conflictes fin de siècle* (1996) (pàg. 57). París: Le Monde Diplomatique (Manière de voir, núm. 29).

En els darrers anys, Turquia s'ha enfrontat a la complexa elecció entre islamisme i república laica. El 1982, hom aprovà una **nova Constitució** i, el 1983, se celebraren eleccions amb una participació limitada dels partits polítics (no hi podien concórrer els antics dirigents). El centredretà **Partit de la Mare Pàtria (PMP)** de **Tugut Ozal** obtingué la majoria (que renovà el 1987) tot i les creixents divisions internes entre liberals, nacionalistes i islamistes. A la mort d'Ozal (1993), el succeí **Süleyman Demirel**, del **Partit de la Justa Via (PJV)**, el qual havia esdevingut primer ministre el 1991. De juny de 1993 a setembre de 1995, Turquia conegué una relativa estabilitat gràcies a la coalició formada pel PJV (amb **Tansu Çiller** com a primer ministre) i el PRP, de centre esquerra.

El 1995, se celebraren noves eleccions i el **Partit de la Prosperitat (Refah)** de l'islamista moderat **Necmettin Erbakan**, partit que ja controlava les ciutats principals dels país des de les municipals de 1994, obtingué 158 escons. El PMP dirigit per Mesut Yilmaz n'obtingué 132; el PJV, 135; el Partit Democràtic de l'Esquerra (DSP), 76 i el PRP, 49. Yilmaz i Çiller arribaren a un acord i pactaren l'alternança en el govern, però la rivalitat personal precipità la dimissió de Yilmaz (maig de 1996). El president Demirel oferí llavors el càrrec a Erbakan, que rebé el suport de Çiller en canvi del ministeri d'Afers Estrangers. Erbakan esdevingué primer ministre i el Refah proposà una nova justícia social fonamentada en els valors islàmics i una reorientació de Turquia envers el món musulmà. Les protestes de l'exèrcit i dels sectors laics no es feren esperar i, al cap d'un any (juny de 1997), Erbakan dimití i Yilmaz formà un govern d'unitat sense els islamistes ni Çiller.

La tragèdia kurda

"El kurd és un poble d'origen indoeuropeu que probablement descendeix dels medes i que fou islamitzat pels àrabs el segle VII, per tant, avui són musulmans sunnites. Viuen al Kurdistan, un territori força extens (530.000 km²) i de difícil accés, ja que està format per elevades muntanyes (l'altitud pot superar sovint els 3.500 metres) i estretes valls, la qual cosa ha contribuït a mantenir viva la llengua, els costums, la ramaderia nòmada, les relacions tribals i el sentiment de pertinença a un poble comú. La població kurda no és fàcil d'establir, car les migracions, voluntàries o forçades, porten les forquilles de les estimacions dels 12 als 25 milions d'habitants que, com el mateix Kurdistan, es distribueixen desigualment per cinc estats: Turquia (del 31 al 43%), l'Iraq (del 20 al 31%), l'Iran (el 30%), Síria (del 6 al 7%) i Armènia (menys del 2%).

El tractat de Sèvres (1920) preveia la formació d'un Estat kurd que havia de comprendre la zona de parla kurda de Turquia i la regió de Mossul. La reacció nacionalista turca de Mustafà Kemal ho va impedir i el tractat de Lausana de 1923 consolidava l'*statu quo* vigent: Turquia mantenia els territoris d'Anatòlia, on aviat desencadenà una forta repressió contra els kurds que protagonitzaren deu revoltes entre el 1925 i el 1938 (des de llavors i fins els nostres dies, el trasllat forçós de la població kurda cap a les regions de l'oest de l'Anatòlia ha estat una constant), i el mandat britànic de l'Iraq rebia la regió de Mossul el 1925. Poc després, el descobriment d'importants jaciments de petroli a la regió de Mossul i Kirkuk acabava d'esvair el somni d'una pàtria kurda i, el 1930, hom sufocava la primera revolta bombardejant Sulaimaniya. Dos anys més tard, el líder kurd **Ahmed Barzani** i el seu nebot Mustafà Barzani encapçalaven una nova revolta que provocaria una nova intervenció de la Royal Air Force. El 1943, la rebel·lió s'estengué una altra vegada pel

El fonamentalisme laic turc...

... reblava una mica més el clau de la intolerància. El 22 de febrer de 1998 el Tribunal Constitucional, sota pressió de l'exèrcit, il·legalitzava el Refah i inhabilitava el seu líder, l'exprimer ministre Necmettin Erbakan, per a exercir qualsevol càrrec polític durant cinc anys. La sentència considerava provat que el Refah havia atemptat contra la laïcitat de l'Estat.

Lectura complementària

Disposem d'una síntesi força adequada per a la comprensió del drama del poble kurd:

Bozarslan, H. (1997). *La Question kurde: États et minorités au Moyen-Orient*. París: Presses de Sciences Politiques.

Kurdistan, fins que l'exèrcit de peixmergues de Mustafà Barzani fou obligat a refugiar-se en l'efímera república kurda de Mehat que impulsava l'URSS. Finalment, l'exèrcit iranià posà també fi a l'experiència de Mehat i Mollah Mustafà Barzani, amb el seu exèrcit, s'exilià a l'URSS, d'on tornà tretze anys més tard quan el president Kassem de l'Iraq autoritzà les activitats del **Partit Democràtic Kurd** (PDK).

L'entesa entre Kassem i Barzani durà poc i, com hem vist, una nova revolta kurda esclatà el 1961. Cinc anys més tard, el general Aref posava fi a la gran revolta que sacsejava el nord de l'Iraq amb un acord que reconeixia els drets lingüístics i l'autonomia dels kurds. El 1970, el tàndem Bakr-Hussein hagué de sufocar una nova revolta signant un nou acord amb els kurds i incloent cinc ministres kurds en el govern.

El 1974, la discrepància amb el règim autònom implantat per Bagdad donà origen a la més important revolta kurda: 60.000 peixmergues s'enfrontaren a l'exèrcit iraquí fins que van ser obligats a replegar-se a l'Iran. La guerra entre Bagdad i Teheran (1980-1988) provocà noves revoltes però contribuï a dividir al moviment kurd entre el PDK dels fills de Barzani i la **Unió Patriòtica del Kurdistan** (UPK) de **Jalal Talabani**, que feien costat a l'Iran, i els aliats de Bagdad. Aquest cop, Saddam Hussein no dubtà a utilitzar armes químiques contra el Kurdistan revoltat: als milers de morts s'afegiren els deportats i els que hagueren d'exiliar-se a l'Iran o a Turquia, on el **Partit dels Treballadors del Kurdistan** (PTK) havia optat per la lluita armada des de 1984. La posterior amnistia (1990), que fins i tot incloïa els militants de la UPK, no va poder fer oblidar la política de terra cremada practicada pel dictador de Bagdad.



Campament kurd.

Després de la guerra del Golf, Saddam Hussein ofegà en sang una nova revolta kurda, la qual cosa provocà una nova fugida massiva cap a l'Iran i Turquia. L'abril de 1991, la fixació d'una línia d'exclusió aèria al nord del paral·lel 36 permeté constituir una «zona de seguretat kurda» (gairebé tot el Kurdistan iraquí) que fou reconeguda per l'ONU aquell mateix any. El 1992, es formava un govern autònom que no pogué impedir les tensions entre els dos principals partits kurds i la ingerència dels països veïns, gens predisposats a acceptar un Estat federat kurd independent. A finals de 1994, les lluites entre el PDK i la UPK, també enfrontada al **Moviment Islàmic del Kurdistan** (MIK), conduïren a la guerra civil: el PDK controlava el nord i la UPK el sud i les principals ciutats (Arbil, Sulaimanya). El març de 1995, la indiferència internacional va fer possible l'entrada de l'exèrcit turc en la zona d'exclusió per a destruir les bases del PTK (el 1997 i el 1998 tindrien lloc noves incursions). L'agost de 1996, el PDK conqueria les principals ciutats del territori amb la decisiva ajuda de l'exèrcit de Saddam Hussein. Dos mesos més tard, era la UPK, amb el suport iranià, qui recuperava posicions. Finalment, es va imposar un alto el foc i, amb la mediació nord-americana, es van iniciar negociacions a Ankara per tal d'assolir un procés de pau que permetessin la celebració d'eleccions lliures al Kurdistan iraquí».

A. Segura i Mas, *El món àrab actual* (1997, pàg. 86-89).

3.2. L'Iran i la revolució de Khomeynî

El 1941, britànics i soviètics envaïren el país per a evitar que caigués en l'òrbita de Berlín. El xa Reza Mirza Jan, que simpatitzava amb l'Alemanya nazi, fou obligat a abdicar en el seu fill **Muhammad Reza Palevi**. En acabar la guerra, l'Iran estava governat per un jove inexpert que devia el seu poder als aliats, els quals disposaven del país i del seu petroli (primer productor mundial del moment) segons els convenia.

Després de la sortida de soviètics i britànics (1946), el malestar social i la pressió popular obligaren el xa a nomenar primer ministre Muhammad Mossadegh, destacat nacionalista que s'oposava a qualsevol ingerència estrangera i que gaudia del suport dels principals dirigents

Lectures recomanades

No són gaire prolífics els estudis sobre l'Iran modern. Malgrat tot, recentment han aparegut dos treballs interessants:

Abdelkhah, F. (1998). *Être moderne en Iran*. París: Khartala-Cermoc (Recherches Internationales).

Mantran, R.; Hourcade, B.; Richard, Y. (1996). *L'Iran au XXe siècle*. París: Fayard.

xiïtes. La seva primera mesura fou nacionalitzar el petroli i, el febrer de 1953, obtingué l'abdicació del xa, que partí cap a l'exili. Era tot el que precisaven britànics i nord-americans per a justificar un cop d'estat que reforçà encara més la fidelitat del xa restituit a la creixent ingerència dels EUA: "dec el meu tron a Déu, al meu poble, al meu exèrcit... i a vostès" (referint-se als aliats).

En els vint-i-cinc anys següents, Reza Palevi va satisfer els interessos dels seus aliats, els quals alimentaven la seva megalomania. Com a exemple més paradigmàtic, la celebració a Persèpolis dels dos mil cinc-cents anys de monarquia el 1971 es perllongà durant diversos dies i costà 300 milions de dòlars. Hi arribaren convidats d'arreu del món, però la població fou allunyada cent quilòmetres a la rodona i l'oposició, empresonada.

Des de 1960, l'Iran mantingué relacions amb Israel i preconitzà una "revolució des del tron", però en realitat era un dels règims més corruptes i injustos que han existit mai. El 1973, Palevi anuncià una alça dels preus del petroli que quadruplicà la seva fortuna personal mentre mantenia el país en la misèria, la fam i l'analfabetisme. Només Teheran, amb el 10% de la població total, la meitat de la indústria i el monopoli dels recursos sanitaris, educatius i administratius, escapava parcialment a aquesta situació. Alhora, prometé convertir-se en la cinquena potència militar del món quan tan sols disposava d'una de les més sinistres policies secretes. Els seus aliats menystenien, però, les injustícies d'un règim que emmordassava les veus de l'oposició amb una sagnant repressió. Entre aquestes veus destacà, molt aviat, la del líder espiritual del xiïsm iranià, l'*ayatollah Khomeynî*, que denuncià el règim despòtic de Reza Palevi. ⚠

A mitjan dècada dels setanta, els desordres socials, els aldarulls i les protestes polítiques es feren cada cop més freqüents davant la creixent corrupció del règim. El 1978, l'oposició s'havia estructurat en tres blocs: els partits revolucionaris d'esquerra (que des de començament de la dècada havien optat per la lluita armada), el Front Nacional de Mossadegh (on militaven els intel·lectuals occidentalitzats i liberals) i un imponent moviment religiós xiïta, molt estès entre les masses desheretades de la població, que oscil·lava entre el Front Nacional i l'esquerra revolucionària. El 1978, els esdeveniments es precipitaren: al gener, el moviment revolucionari s'escampà a la ciutat santa de Qom; al febrer, una insurrecció popular a Tabriz fou ofegada en sang; al setembre, centenars de milers de persones demanaren el retorn de Khomeynî (exiliat a París) i la fi del règim a Teheran; entre octubre i novembre, es paralizà l'economia (vaga dels treballadors del petroli) i es convocà una vaga general.



Manifestació a favor de Khomeynî.

L'*ayatollah Khomeynî*...

... comparava Reza Palevi amb Àtila el sanguinari, merescuda comparació car, el 1962, Palevi havia fet emmudir l'agitació de la ciutat santa de Qom amb una dura repressió que se saldà amb 15.000 morts.

A començament de 1979, el règim del xa s'ensorrava ràpidament davant les multitudinàries manifestacions que recorrien el país i el 16 de gener Reza Palevi abandonava l'Iran. L'1 de febrer Khomeynî tornava de l'exili i era rebut triomfalment després de tres dies de lluita pels carrers de Teheran, les "Tres Glorioses" (9-12 de febrer). A mitjan febrer, la sort dels Palevi estava decidida: l'exèrcit havia dubtat però finalment havia optat per la revolució i el darrer primer ministre del xa, Shapur Bakhtiar, era substituït per Mehdi Bazargan.

L'1 d'abril de 1979, hom proclamà en referèndum la República Islàmica de l'Iran. El novembre d'aquell mateix any començà la **crisi dels hostatges** (estudiants iranians segrestaren 53 diplomàtics nord-americans) i Bazargan fou substituït per Bani Sadr, que el febrer de 1980 fou nomenat per Khomeynî cap de les forces armades.

Els actors polítics de la Revolució iraniana

"En el primer període de la revolució iraniana els actors foren diversos i l'espai polític restà molt repartit entre el clergat religiós, els liberals i l'esquerra (Fedàins del Poble, Muyahidins del Poble i Partit Comunista Tudeh). Tots ells, juntament amb l'exèrcit, van ser els principals representants de la revolució. El carisma de Khomeynî, el suport a la tendència religiosa de la gran massa d'iranians pobres (que havia generat la disparitat econòmica del règim de xa), la feblesa de la burgesia liberal i la divisió de l'esquerra acabaren convertint el sector religiós en el veritable senyor de la situació".

G. Martín Muñoz; B. Valle Simón; M.Á. López Plaza, *El Islam y el Mundo Árabe. Guía didáctica para profesores y formadores* (1996, pàg. 211) [traducció no literal].

Els nous dirigents xiïtes de la revolució eren partidaris d'estendre els preceptes alcorànics a la vida política quotidiana (la Xara havia de regir la societat i la política en els països musulmans). La revolució es definia com antiimperialista i antisionista, enemiga del marxisme i del capitalisme (nacionalització de la banca i de la indústria el 1979) i oposada a les monarquies moderades del Golf. D'altra banda, la revolució introduïa importants canvis geoestratègics a la regió, car els EUA perdien l'aliat més important de la zona i el control del Golf.

Entre el 1979 i el 1989 (any de la mort de Khomeynî), l'oposició entre Teheran i Washington fou total i es veié agreujada amb l'intent no reeixit d'alliberar els hostatges nord-americans l'abril de 1980 (els hostatges foren finalment alliberats el gener de 1981, després de la presa de possessió de Ronald Reagan). Poc després, l'inici de la guerra iranoiraquiana (1980-1988) enterbolí encara més les relacions i alimentà l'**hostilitat iraniana contra els EUA**, mentre la revolució iraniana era demonitzada a Occident.

La revolució islàmica iraniana...

..., el moviment popular més important de l'Orient Mitjà, fou la confluència de la deslegitimització del règim del xa (que hom considerava venut als interessos estrangers), d'una ràpida occidentalització tècnica i d'una lenta occidentalització cultural, que provocà el divorci entre la burgesia adepta al règim i les masses populars. D'altra banda, cal destacar la capacitat organitzativa i de liderat del moviment xiïta i de Khomeynî.

La revolució de Khomeynî

A la fi de la dècada dels setanta, la revolució de Khomeynî posava fi a un llarg període d'ingerències estrangeres i de submissió dels interessos iranians als dissenys de les grans potències. La revolució podia comprometre l'estabilitat de les monarquies moderades del Golf i de les repúbliques musulmanes de l'URSS, i els EUA perdien un fidel aliat a la regió del Golf.

La lluita pel poder a l'Iran, 1979-1991

“Les lluites internes continuaren a l'Iran durant tot el temps que durà la guerra amb l'Iraq. El juny de 1981, el Parlament decretà la inhabilitació del primer ministre Bani Sadr. La destitució provocà sagnants incidents entre els seguidors de Sadr, els Muyahidins del Poble i els Guardians de la Revolució de Khomeyní. Bani Sadr aconseguí asil polític a França el juliol d'aquest any. El 1984, fou dissolt el Tudeh i els seus militants patiren una dura repressió. L'imam Khomeyní intentà garantir la continuïtat del règim: el 1987, dissolgué el Partit de la Revolució Islàmica, antiga punta de llança de la revolució; el juny de 1988, nomenà Hachemi Rafsandjani comandant provisional de les forces armades; el març de 1989, destituí el seu successor electe, l'*ayatollah* Montazeri. Després de la seva mort (juny de 1989), es produí un repartiment del poder: Ali Khameini, cap d'Estat des de 1981, fou nomenat “Guia de la Revolució”; Hachemi Rafsandjani fou escollit cap d'Estat. A pesar de l'assassinat (agost de 1991) a París de l'antic primer ministre del xa, Shapur Bakhtiar, i del manteniment (fins el 1998) de la *fatwa* contra l'escriptor Salman Rushdie (el febrer de 1989, Khomeyní decretà la condemna a mort de l'escriptor britànic d'origen hindú arran de la publicació de la seva obra *Versicles Satànics*), Rafsandjani s'aproximà lentament a Occident i als països àrabs moderats”.

A. Duret, *Oriente Medio, crisis y desafíos* (1995, pàg. 121) [traducció no literal].

Les tendències apuntades per **Rafsandjani** després de la mort de Khomeyní es confirmaren durant la guerra del Golf. Sense participar-hi, l'Iran va mantenir una posició similar a la d'alguns dels països àrabs que formaren part de la coalició internacional, la qual cosa contribuí a aproximar-lo a Occident. Al mateix temps, demostrà que, com a important potència regional, hom havia de comptar amb l'Iran per a mantenir l'equilibri a la zona. Des de llavors, s'han produït **importants canvis interns** reflectits en el relatiu apropament als EUA i a Europa.

L'Iran, la *fatwa* que no cessa

“El novembre de 1996, hom alertava que l'Iran amenaçava amb un nou cas Salman Rushdie, puix que, en una concentració de milers d'estudiants de teologia a la ciutat santa de Qom, les autoritats religioses xiïtes, en presència del governador i dels diputats de la regió, amenaçaren la fiscalia federal alemanya per acusar els dirigents iranians (inclòs el guia espiritual, l'*ayatollah* Ali Khameini) d'haver ordenat l'atemptat contra el restaurant berlinès Mykonos, on el 1992 perderen la vida quatre dirigents kurds iranians. El manifest llegit a la multitud qualificava els magistrats alemanys de mercenaris i sol·licitava un càstig exemplar per aquest «crim i traïció» i per «l'insult» que es feia a l'islam. Tot recordava els fets de 1989, quan l'*ayatollah* Khomeyní va condemnar a mort l'escriptor indobritànic pel suposat caràcter blasfem dels seus *Versicles Satànics*. Tanmateix, en vint-i-quatre hores, el règim iranià treia ferro a la situació i, per boca de les màximes autoritats polítiques i religioses manifestava que uns estudiants no podien decretar una *fatwa*, recordava que els principals enemics de l'Iran eren els EUA i Israel, i subratllava la voluntat de mantenir unes relacions d'amistat i cooperació amb Bonn. D'altra banda, el president Kohl s'apressà a dirigir una carta a Rafsandjani on afirmava que el govern i la justícia alemanya «no volen ferir els sentiments religiosos» del poble iranià «ni la seva direcció espiritual».

Des de la distància, la notícia convida, sens dubte, a la reflexió i presenta diferents lectures. La primera és que, després de disset anys, el règim iranià viu en perpètua tensió entre uns sectors religiosos molt radicalitzats i els actuals dirigents polítics, necessàriament més pragmàtics i moderats, que confien en la liberalització econòmica i en l'apropament a Occident per a superar la difícil situació econòmica que coneix el país: un deute exterior de més de 30.000 milions de dòlars, l'embargament comercial decretat pels EUA per les suposades connexions de Teheran amb el terrorisme internacional, la manca d'inversions, la pèrdua de poder adquisitiu. La cooperació de la UE (acord d'explotació d'un camp de petroli i gas al golf Pèrsic amb la companyia francesa Total) resulta indispensable per a tirar endavant la política de liberalització. En aquest context, les amenaces serien el preu a pagar per a vèncer la resistència dels sectors menys predisposats a acceptar aquests contactes. En segon lloc, la impossibilitat constitucional de Rafsandjani d'accedir a un nou mandat en les eleccions de 1997, la incerta posició d'Ali Khameini i la creixent contestació interna (fa dos anys, el general Amir-Rahimi demanava la substitució d'un govern d'unió nacional) han radicalitzat el discurs d'alguns sectors religiosos sotmesos a la pressió del triomf dels talibans a Kabul, que encarnen una versió encara més radical i integrista de l'islam. En tercer lloc, a la guerra del

Golf (1990-1991), Teheran va mantenir una neutralitat favorable a la coalició internacional, car el desesperat gest de Saddam Hussein (acceptació de les fronteres de Shatt al-Arab fixades a Alger el 1975 i signatura de la pau) no fou suficient per fer oblidar els centenars de milers de víctimes de la guerra contra l'Iraq (1980-1988). Des de llavors, la política exterior iraniana s'ha caracteritzat pel pragmatisme de les seves relacions amb Occident. Finalment, la referència kurda —un dels temes més complexos de resoldre a la regió— i llurs aliances creuades —a la guerra, els kurds iranians donaren suport a l'Iraq mentre els kurds iraquians el donaven a l'Iran— formen part d'una guerra bruta permanent atada pels serveis secrets estrangers i pels principals països implicats. En conclusió, han de canviar molt les coses a l'Iran perquè hom deixi d'utilitzar les amenaces de *fatwa* com a arma política. És ben cert, també, que la situació ha evolucionat prou des del 1989 perquè hom passi de la retòrica simbòlica als fets”.

A. Segura i Mas, “Iran, la *fatwa* que no cessa” (*Avui*, 2 de desembre de 1996, pàg. 10).

En els darrers anys, l'evolució política i el procés de liberalització i d'**apropament a Occident** s'han confirmat. A les eleccions legislatives de març i abril de 1996, l'elecció de cinquanta diputats de la denominada esquerra i de setanta diputats partidaris de Rafsandjani (els Servidors de la Reconstrucció o Reconstructors) impedí que la denominada majoria de dretes, que representa els sectors més nostàlgics i conservadors del clergat i de la societat, tingués la majoria absoluta en el nou Parlament. La veritable sorpresa es produí, però, a les eleccions presidencials de maig de 1997: **Muhammad Khatami**, que tenia el suport de Rafsandjani (nomenat Cap de l'Assemblea per la Defensa de la Raó d'Estat el març de 1997 pel Guia de la Revolució, l'*ayatollah* Ali Khomeini) i de l'esquerra, obtenia una còmoda majoria (el 69% dels vots amb una participació del 89%) i era nomenat president de la República:

“El maig de 1997, els electors iranians sorprenien el món i, encara més, a ells mateixos portant a la Presidència de la República, amb una confortable majoria, Muhammad Khatami (...). El que havia decidit ser candidat molt tard i que semblava un *outsider*, guanyà gràcies a la mobilització massiva dels seus partidaris, començant per les dones, els joves i, fins i tot, els nens, que donaven, de vegades, un aire carnavalesc a la consulta”.

F. Abdelkhah, *Être moderne en Iran* (1998, pàg. 9) [traducció no literal].

Tanmateix, la lluita pel poder continua i res no sembla decidit: el 1998, la dreta va aconseguir el processament del popular alcalde de Teheran (un dels caps de fila del moviment dels Reconstructors) i la destitució del ministre de l'Interior, Abdul-lah Nouri. Al mateix temps, però, la normalització econòmica (reducció de les importacions i del deute, liberalització i privatització de les empreses, multiplicació de les cooperatives i del crèdit islàmic, etc.) ha avançat al compàs dels intercanvis amb l'estranger i l'apropament a les monarquies moderades del Golf i als països occidentals.

L'onada d'assassinats d'intel·lectuals i de polítics liberals (1998-1999) prova que el pols entre els sectors més immobilistes del règim i els partidaris de Khatami (l'esquerra, els reformistes i els *ayatollah* més progressistes) no s'ha decidit. Les protestes dels estudiants universitaris (juliol de 1999) ha demostrat que una majoria de la població aspira a millorar el nivell de vida i aconseguir noves cotes de llibertat.

3.3. La guerra d'Afganistan i els taliban

Gairebé al mateix temps que es produí la revolució iraniana, començà la intervenció soviètica a l'Afganistan, que acabaria per convertir-se en el Vietnam de l'URSS. A la fi de 1979, Breznev decidí la invasió de l'Afganistan per a donar suport a un règim comunista rebutjat per la majoria de la població. Era la **primera intervenció soviètica directa a l'Àsia**, ja que l'oposició als interessos geoestratègics dels EUA o de la Xina sempre havia estat per mitjà dels seus aliats (Vietnam) o de països no alineats (l'Índia). Es tractava, però, d'un país comunista que feia frontera amb les repúbliques musulmanes de l'URSS i que estava a punt de caure en mans de l'oposició anticomunista, islamista i prooccidental, que rebia el suport d'Islamabad i de Teheran. 🌐

Durant una dècada (1979-1989), l'exèrcit soviètic es desgastà en una guerra cruel, bruta i poc gloriosa en què, davant la impossibilitat de colpejar un enemic invisible, es cremaven les collites, es reagrupava forçosament la població i es controlaven ciutats i eixos de comunicacions amb mètodes brutals.

“L'heroic Exèrcit Roig de la Segona Guerra Mundial no és més que un exèrcit imperialista a l'Afganistan que (...) perd el poc honor i prestigi que li restava en les permutes il·legals dels soldats amb armes i carburants (...) [Deu anys més tard,] el retorn d'un Exèrcit Roig no victoriós, desmoralitzat i embrutit és el catalitzador definitiu (...) de l'ensulsiada del comunisme a l'URSS.”

R. Aracil; J. Oliver; A. Segura, *El mundo actual* (1998, pàg. 578) [traducció no literal].

Després de la retirada soviètica, l'Afganistan se sumí en una veritable guerra civil entre les diferents opcions islamistes que lluitaven contra el règim comunista mentre es disputaven mútuament el poder. L'abril de 1992, la pressió de les guerrilles sobre Kabul forçà la dimissió de Najibullah i posà fi al règim comunista. Tanmateix, l'ocupació de Kabul, la proclamació d'un govern islàmic i el nomenament d'un nou president, **Burhanuddin Rabbani**, no fou suficient per a posar fi a la guerra civil entre els diversos grups guerrillers, la qual acabà provocant la desintegració de l'estat.

El setembre de 1996, tingué lloc l'entrada dels **taliban** a Kabul i l'execució pública de l'expresident comunista Najibullah. Els taliban, representants del sunnisme radical que mantenen una aferrissada lluita contra el radicalisme xiïta de Teheran, imposaren un **règim islamista molt estricte** (aplicació literal i arcaica de la Xara) particularment dur i discriminatori amb les dones, les quals eren excloses del treball públic i de qualsevol ensenyament i obligades a utilitzar el xador i el txadri o burka (vestit que cobreix tot el cos i el cap i que tan sols disposa d'un petit forat a l'alçada dels ulls).

Lectures recomanades

Pel que fa a l'Afganistan actual, recomanem:

Bachelier, E. (1992). *L'Afghanistan en guerre, la fin du grand jeu soviétique*. Lió: Presses Universitaires de Lyon.

Frison, P. (1993). *L'Afghanistan post-communiste*. París: La Documentation française.

Maley, W. (dir.) (1998). *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban*. Londres: Hurst & Company.



Soldats russos a Afganistan.

L'octubre de 1997, els taliban proclamaven l'Emirat d'Afganistan en substitució de l'antiga República de l'Afganistan, per tal de remarcar la naturalesa estrictament islàmica del seu poder. 🗨️

La victòria dels taliban no fou, però, total i la intransigència ètnica, política i religiosa alimentà l'aliança dels derrotats i dels exclosos, els quals controlaven una tercera part del territori. L'**oposició armada** al règim taliban fou nombrosa: les tropes lleials al derrocat president Burhanuddin Rabbani, comandades per **Ahmed Sha Massud**; les tropes uzbeques del general Abdul Raixid Dostam i d'Abdoul Malik; les forces del líder dels xiïtes proiranians, Abdul Karim Khalili; i la minoria xiïta hazara del denominat "emir del sud-oest", el general Ismail Khan que, com Massud, lluità activament contra l'ocupació soviètica. A més, l'expresident Rabbani gaudia del reconeixement de l'ONU, mentre que l'emirat de l'Afganistan només era reconegut per l'Aràbia Saudita, la Unió dels Emirats Àrabs i el Pakistan.

Entre l'agost i l'octubre de 1998, els taliban desencadenaren una ofensiva contra les tropes de Massud i els seus aliats, les quals perderen terreny i foren arraconades a la frontera amb l'Uzbekistan i el Tadjikistan. D'altra banda, el conflicte s'internacionalitzà: Moscou acusà l'exèrcit del Pakistan d'haver participat en l'ofensiva taliban i l'Iran culpava els taliban de la mort de deu diplomàtics i un periodista iranians que es trobaven en una de les ciutats conquerides pels taliban a l'agost. A hores d'ara, la situació política d'Afganistan continua sent inestable.

Els taliban...

... eren una de les múltiples guerrilles que actuaven a la guerra civil afganesa. Fou fundada el 1994 pel mullah Muhammad Omar i estava formada per estudiants radicals sunnites (talibà = estudiós o estudiant de teologia d'ètnia paixtun). Es feren progressivament amb el poder el 1996 i eliminaren o neutralitzaren la resta de grups i guerrilles islamistes.

Resum

La proclamació de l'Estat d'Israel (1948) donà origen al conflicte araboisraelià, el qual ha conegut quatre guerres (1948-49, 1956, 1967 i 1973), tres intervencions militars d'Israel en el Líban (1972, 1978 i 1982) i ha donat lloc al problema dels refugiats palestins i dels territoris ocupats. El 1978, la signatura dels acords de Camp David entre Egipte i Israel obrí perspectives de solució al conflicte, sobretot després que la direcció de l'OAP renuncià a la lluita armada i acceptà les resolucions 181 i 242 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. La Intifada (1987) donà protagonisme als dirigents dels territoris ocupats i preludejà la necessitat de trobar una sortida negociada al conflicte.

La conferència de Madrid (octubre de 1991) endegà aquest procés al Pròxim Orient sobre la base de pau en canvi de territoris. La victòria dels laboristes dona pas a les negociacions secretes d'Oslo i a la signatura a Washington (setembre de 1993) de l'acord entre el govern d'Israel i l'OAP completat amb el denominat acord d'Oslo II (setembre de 1995), que regulava el règim d'autonomia. Un any abans, Jordània signava la pau amb Israel (octubre de 1994). La victòria electoral d'Arafat (gener de 1996) superà l'oposició dels violents (de la Jihad Islàmica, d'Hamàs i d'Hezbollah), però l'assassinat de Rabin (novembre de 1995) propicià la victòria del Likud (maig de 1996), un cop molt dur per al Procés de Pau. Les successives crisis paralitzaren el procés fins a la cimera de Wye Plantation (octubre de 1998). Això no obstant, el triomf laborista (maig de 1999) augura un canvi en la política israeliana i reactiva el Procés de Pau.

Després d'un llarg període d'ingerència britànica i d'inestabilitat política, el partit Baas arribà al poder a l'Iraq el 1968 de la mà d'Ahmad Hassan al-Bakr i de Saddam Hussein al-Takriti. Durant deu anys, el binomi Bakr-Hussein dotà d'estabilitat política l'Iraq, que s'aproximà a Occident sense renunciar a l'aliança amb l'URSS. El 1978, Hussein aprofità un suposat complot inspirat per Damasc per desfer-se dels seus oponents polítics en el govern i en el partit. En desacord, Bakr dimití i Hussein imposà un règim de terror i de poder personal absolut, alhora que empenyia el país cap a dues guerres que destrossaren la seva economia: la guerra contra l'Iran (1980-1988) i la guerra del Golf (1990-1991).

Pel que fa a Síria, l'arribada al poder d'Hafiz al-Assad dotà el país d'una Constitució socialista i d'un pragmatisme en política exterior que, sens dubte, afavoriren la seva evolució després de la pèrdua de la referència comunista. D'altra banda, la tutela que exerceix sobre el Líban satisfà parcialment les aspiracions de reconstrucció de la Gran Síria. El Líban,

petit país de minories ètniques i religioses, trobà en l'acord de pau de Saif (1989), en la nova Constitució i en la tutela de Damasc, la sortida provisional a quinze anys de guerra civil i d'ingerències dels països veïns. Hussein de Jordània, per altra banda, aconseguí cohesionar un país destinat a desaparèixer a causa de les tensions regionals, instaurar un sistema parlamentari únic entre els països àrabs de la regió i signar la pau amb Israel.

Les successives derrotes davant d'Israel (1948-1949, 1956 i 1967) conduïren a la fi de la monarquia i al cop d'estat dels Oficials Lliures (1952), que portà Nasser i l'arabisme socialista al poder. El seu successor, Sadat, optà per una aproximació als EUA i pel reconeixement d'Israel (acords de Camp David, 1978) després d'una nova derrota el 1973. A partir de 1981, Hosni Mubarak continuà el procés de liberalització econòmica i política iniciat per Sadat a pesar de la creixent contestació social i la violència de l'islamisme radical. En els darrers anys, s'ha produït una aproximació als Germans Musulmans amb l'objectiu d'aïllar els grups islamistes més violents.

La independència del Sudan (1956) donà pas a una agitada vida política condicionada per l'oposició entre el nord (musulmà) i el sud (cristià i animista) que ha originat una llarga i cruenta guerra civil. Els règims civils de 1965-1969 i de 1985-1989 han estat només un breu parèntesi entre les dictadures militars d'Ibrahim Abboud (1958-1964) i Gafar al-Numeyri (1969-1985). Des de 1989, s'ha imposat un règim militar islàmic comandat pel general Omar Hamed Beshir i liderat ideològicament per Hasan al-Turabi del Front Nacional Islàmic (antics Germans Musulmans).

La reacció nacionalista de Mustafà Kemal posà les bases de la Turquia moderna basant-se en la unitat nacional i la secularització de la societat turca per tal de superar els problemes socials i econòmics. Després de la Segona Guerra Mundial, Turquia optà per una alineació prooccidental (membre de l'OTAN des de 1951), la qual cosa no impedí els contenciosos amb la veïna Grècia (especialment en la qüestió de Xipre). L'exèrcit, que es considera dipositari del llegat de Kemal, no ha dubtat a protagonitzar diversos cops d'estat (1960, 1971 i 1980) cada vegada que ha cregut amenaçat aquest llegat i encara avui la política turca es troba molt mediatitzada pel paper de les forces armades. Els kurds formen un poble dissortat i dividit que, a pesar de les promeses, no ha aconseguit bastir un Estat kurd al Kurdistan i ha estat víctima (1995, 1997 i 1998) dels atacs de l'exèrcit turc i de la crueltat de Saddam Hussein (1988).

Després de la Segona Guerra Mundial, el xa Reza Palevi instaurà a l'Iran un règim despòtic al servei dels interessos dels seus aliats occidentals. La preconitzada "revolució des del tron" no arribà mai i la misèria i la corrupció afavoriren el discurs radical de l'oposició i del clergat xiïta. La revolució de 1979 capgirà les aliances regionals a mesura que la figura carismàtica de

Khomeynî convertia l'Iran en un estat islàmic. Després de la mort de Khomeynî (1989), el president Rafsandjani inicià una tímida obertura política i econòmica per tal de trencar l'aïllament internacional de l'Iran i aconseguir una aproximació a Occident i als països àrabs moderats. Actualment, el pols entre els sectors immobiliaris i els reformistes de Khatami sembla anunciar la voluntat de canvi del poble iranià. Al veí Afganistan, la desafortunada intervenció soviètica (1979-1989) donà pas a una llarga guerra civil que provocà la desintegració de l'Estat i la instauració a Kabul de l'intransigent règim islàmic dels taliban.

Activitats

1. Argumenteu per què la instauració de l'Estat d'Israel sacsejà el Pròxim Orient.
2. Expliqueu amb un cert detall les quatre guerres araboisraelianes i descriuiu, mitjançant una successió de mapes, els canvis que provocaren cada una d'elles.
3. Quins foren els canvis més importants que propiciaren el Procés de Pau del Pròxim Orient? Expliqueu-ho.
4. Relacioneu la política de Nasser i els fonaments de l'arabisme: ascens i decadència del socialisme àrab a Egipte.
5. L'oposició dels Germans Musulmans a la política socialista-àrab de Nasser. La figura de Sayyid Qotb i els arguments de la seva oposició al nou Faraó.
6. Expliqueu i argumenteu la importància de Mustafà Kemal en la modernització del món musulmà. Què suposava i quina importància va tenir l'abolició del Califat? Assenyaleu també les contradiccions de la política turca actual i la seva relació amb el llegat d'Atatürk.
7. La revolució de Khomeynî ha estat el moviment popular més important de l'Orient Mitjà i el de més projecció en tot el món arabomusulmà en aquest segle. Intenteu explicar-ne el perquè i la relació de la revolució amb l'aparició de nous moviments i plantejaments islamistes.
8. Estudieu el cinisme d'Occident en la guerra d'Afganistan i d'Iran-Iraq. Reflexioneu i situeu les postures dels diferents països occidentals (inclosa l'URSS) en aquests conflictes. Expliqueu també les raons de Saddam Hussein i la resposta d'Occident i de les monarquies de la península Aràbiga en els prolegòmens de la guerra del Golf.
9. Situeu històricament la tragèdia kurda i reflexioneu-hi. Analitzeu també la divisió del moviment nacionalista kurd.

Exercicis d'autoavaluació

1. La primera guerra araboisraeliana completà allò que els palestins denominen al-Nakba. Què vol dir i en què consistí?
2. Quin fou el detonant de la guerra de 1956 i amb qui s'alià Israel?
3. Quina fou la principal conseqüència de la Guerra de 1967?
4. Quin ha estat l'objectiu de llarg abast de la política exterior de Damasc durant la segona meitat del segle XX?
5. Assenyaleu les cinc principals minories del Líban.
6. Què fou Setembre Negre (on i quan va succeir i en què consistí)?
7. En quins països ha governat i governa el partit Baas?
8. Quins són els trets fonamentals de la política prooccidental iniciada per Sadat i seguida per Mubarak?
9. Quina és la situació legal actual dels Germans Musulmans a Egipte?
10. Quin ha estat el principal problema del Sudan a la segona meitat del segle XX?
11. Quines van ser les propostes del Refah quan Erbakan va esdevenir primer ministre el 1996?
12. Amb qui comparava l'*ayatollah* Khomeynî Reza Palevi i per què?
13. A més de la figura carismàtica de Khomeynî, quins foren els principals actors en el primer període de la revolució iraniana?
14. Qui són els taliban?

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. Al-Nakba vol dir 'el desastre' i suposà el desallotjament de 531 localitats palestines i d'unes 800.000 persones.
2. La crisi de Suez (la nacionalització del Canal per Nasser davant la negativa del Banc Mundial de finançar la construcció de la presa d'Assuan). Israel coordinà la seva intervenció amb França i la Gran Bretanya.
3. L'aparició dels territoris ocupats.
4. Fer-se amb el control del Líban i obtenir el reconeixement internacional d'aquest control.
5. Xiïtes, maronites, sunnites, ortodoxes i drusos.
6. Succeí a Jordània el setembre de 1970 quan l'exèrcit jordà expulsà del país, després de durs enfrontaments, els militants de l'OAP.
7. A Síria i a l'Iraq.
8. Adopció d'un pla d'austeritat econòmica, procés de liberalització econòmica i política fins a la substitució del partit únic per un sistema de multipartidisme limitat.
9. No són legals, però són tolerats i es presenten a les eleccions en les llistes d'altres partits.
10. L'enfrontament entre dues comunitats confessionals i ètniques clarament definides: un nord àrab i musulmà i un sud negre, animista i cristià.
11. El Refah proposà una nova justícia social, més fonamentada en els valors islàmics, i una reorientació de Turquia envers el món musulmà.
12. L'*ayatollah* Khomeyní comparava Reza Palevi amb Àtila el sanguinari, perquè, el 1962, havia fet emmudir l'agitació de la ciutat santa de Qom amb una dura repressió que se saldà amb 15.000 morts.
13. L'espai polític estava molt repartit entre el clergat religiós, els liberals i l'esquerra (Fedàins del Poble, Muyahidins del Poble i Partit Tudeh comunista). Tots ells, juntament amb l'exèrcit, van ser els principals representants de la revolució.
14. Els taliban són una guerrilla afganesa fundada, el 1994, pel mullah Muhammad Omar i formada per estudiants radicals sunnites. Es van fer amb el poder el 1996.

Glossari

Al Nakba: nom que donen els palestins al 'desastre', és a dir, al desallotjament de 531 localitats i d'uns 800.000 palestins per l'exèrcit d'Israel durant la guerra de 1948-49.

Atatürk: 'pare dels turcs'; títol que hom donà a Mustafà Kemal, l'impulsor de la Turquia moderna, el 1934.

Autoritat Nacional Palestina (ANP): màxima autoritat en els territoris autònoms de Gaza i Cisjordània segons els acords provisionals de l'Autonomia palestina (Oslo I i Oslo II). Les primeres eleccions, celebrades el gener de 1996, donaren la presidència de l'ANP a Yasser Arafat.

Front Popular d'Alliberament de Palestina (FPAP): fracció comunista i radical de l'OAP fundada el 1967 per Georges Habash que utilitzà la pirateria aèria i la presa d'hostatges en la lluita contra Israel i contra la indiferència occidental envers la causa palestina.

Germans Musulmans: associació reformista religiosa i educativa creada per Hassan al-Banna el 1928 a Ismaïlia (Egipte). De gran influència en la vida política d'Egipte i en els moviments islamistes de la segona meitat del segle XX.

Hezbollah: partit islamista xiïta d'orientació iraniana creat durant la dècada dels vuitanta. Actua contra Israel des de les seves bases al sud del Líban.

Intifada: revolta popular iniciada el 1987 en què els palestins dels territoris ocupats de Cisjordània i Gaza s'enfrontaren a l'exèrcit israelià tan sols amb pedres.

Moviment de la Resistència Islàmica (Hamàs): moviment islamista creat en els territoris ocupats de Palestina a la fi de 1987 pels xeics Ahmed Yassin, Darwish i Abdulaziz Rantissi. Es defineix com un moviment radicalment nacionalista que preconitza la lluita armada i la realització d'atemptats contra Israel, alhora que rebutja la via moderada de negociació i de pacte empresa per Arafat i pel sector majoritari de l'OAP.

Organització per a l'Alliberament de Palestina (OAP): organització creada a Jerusalem el 1964 després de la celebració del Primer Congrés Nacional Palestí que es proposava lluitar contra l'Estat d'Israel i obtenir la independència de Palestina. El seu principal líder fou Yasser Arafat, actual president de l'Autoritat Nacional Palestina.

Pacte de Bagdad: patrocinat pels EUA i signat el febrer de 1955, establia una aliança militar entre l'Iraq i Turquia i, més tard, també amb la Gran Bretanya, el Pakistan i l'Iran. En l'escenari de la guerra freda, la resposta del bloc de l'Est fou la constitució de la R.A.U. (República Àrab Unida) el 1958, formada per Egipte i Síria.

Pacte Nacional: acord subscrit a Jordània el 1943 per les burgesies de les dues grans comunitats religioses del país, la maronita i la sunnita. Instaurava un règim de democràcia comunitària basat en el repartiment dels llocs de responsabilitat entre les principals comunitats religioses.

Partit Republicà del Poble (PRP): formació demòcrata, laica i populista impulsada per Mustafà Kemal que, fins el 1945, fou l'únic partit existent a Turquia. La seva llarga hegemònia i la ingerència colpista de l'Exèrcit han estat la prova més visible del llegat de Kemal.

Peixmerga: nom que rebien els guerrillers que constituïren l'exèrcit de Mustafà Barzani en la revolta del Kurdistan iraquí el 1943. Acabaren refugiats a l'efímera República kurda de Mehat (impulsada per l'URSS) fins que l'exèrcit iranià els obligà a refugiar-se a l'URSS. Retornaren a l'Iraq tretze anys més tard, quan el president Kassem autoritzà les activitats del Partit Democràtic Kurd (PDK).

Partit Baas: partit del Ressorgiment Socialista Àrab (abreujadament Baas), que es fundà a Síria el 1947 i sorgí de la fusió del Partit del Ressorgiment Àrab de Michel Aflak i Salah al-Din al-Bitar i del Partit Socialista Sirià que dirigia Akram al-Hawrani. El partit Baas és la peça fonamental de l'arabisme al Creixent Fèrtil i de la vida política de Síria i l'Iraq a la segona meitat del segle XX.

Setembre Negre: operació duta a terme per ordre de Hussein el 1970 contra les forces palestines ubicades a territori jordà. El 17 de setembre, 55.000 soldats i 300 carros s'enfrontaren a 40.000 fedaiïns. Un any després els darrers combatents palestins abandonaven Jordània per a establir-se al Líban, Síria i l'Iraq.

Taliban: guerrilla de la guerra civil afganesa fundada el 1994 pel mullah Muhammad Omar i formada per estudiants radicals sunnites (talibà = estudiós o estudiant de teologia d'ètnia paixtun). El 1996, prengueren el poder i eliminaren o neutralitzaren la resta de grups i guerrilles islamistes.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Abdelkhah, F. (1998). *Être moderne en Iran*. París: Khartala-Cermoc (Recherches Internationales).

Abdel-Malek, A. (1967). *Egipto sociedad militar*. Madrid: Tecnos.

Bachelier, E. (1992). *L'Afghanistan en guerre, la fin du grand jeu soviétique*. Lió: Presses Universitaires de Lyon.

Baram, A. (1991). *Culture, History and Ideology in the Formation of the Ba'thist Iraq, 1968-1989*. Londres: MacMillan.

Blin, L. (dir.) (1993). *L'Économie égyptienne: libération et insertion dans le marché mondial*. París: L'Harmattan.

Copeaux, É. (1997). *Espaces et temps de la nation turque*. París: CNRS.

Corm, G. (1983). *Le Proche-Orient éclaté, 1956-1991*. París: Gallimard, 1991.

- Corm, G.** (1993). *Le Moyen Orient*. París: Flammarion.
- Digart, J.P.** (1988). *Histoire de la Turquie*. París: Presses Universitaires de France.
- Enderlin, Ch.** (1997). *Paix ou guerres. Les secrets des négociations israélo-arabes, 1917-1997*. París: Stock.
- Flory, M.; Korany, B.; Mantran, R.; Camau, H.; Agate, P.** (1991). *Les régimes politiques arabes*. París: Presses Universitaires de France (Themis Science Politique).
- Frison, P.** (1993). *L'Afghanistan post-communiste*. París: La Documentation française.
- Hopwood, D.** (1991). *Egypt, 1945-1990*. Londres: Routledge.
- Kassir, S.** (1994). *La Guerre du Liban. De la dissension nationale au conflit régional*. París: Khartala-Cermoc.
- Kienle, E.** (dir.) (1996). *Contemporary Siria*. Londres: Tauris.
- Kiwan, F.** (dir.) (1994). *Le Liban aujourd'hui*. París: CNRS.
- Lavergne, M.** (1996). *La Jordanie*. París: Karthala-Cermoc.
- Le Gac, D.** (1991). *La Syrie du général Assad*. Brussel·les: Complexe.
- Luizard, P.G.** (1991). *La Formation de l'Irak contemporain*. París: CNRS.
- Maley, W.** (dir.) (1998). *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban*. Londres: Hurst & Company.
- Mantran, R.; Hourcade, B.; Richard, Y.** (1996). *L'Iran au XXe siècle*. París: Fayard.
- Martín Muñoz, G.** (1992). *Política y elecciones en el Egipto contemporáneo. 1922-1990*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional-Instituto de Cooperación con el Mundo Árabe.
- Martínez Carreras, J.U.** (1991). *El mundo árabe e Israel. El Próximo Oriente en el siglo XX*. Madrid: Istmo.
- Nodinot, J.F.** (1992). *Vingt-et-un États pour une nation arabe?* París: Misonneuve et Larose.
- Perthes, V.** (1995). *The Political Economy of Syria under Assad*. Londres: Tauris.
- Pope, H i N.** (1997). *Turkey Unveiled. Atatürk and After*. Londres: John Murray.
- Renon, A.** (1996). *Géopolitique de la Jordanie*. Brussel·les: Complexe.
- Rondot, Ph.** (1995). *L'Irak*. París: Presses Universitaires de France.
- Sarkis, J.** (1994). *Histoire de la guerre du Liban*. París: Presses Universitaires de France.
- Segura i Mas, A.** (1997). *El món àrab actual*. Barcelona: Eumo/Universitat de Girona (Biblioteca Universitària, Història, núm. 5).
- Sidahmed, A.S.** (1996). *Politics and Islam in Contemporary Sudan*. Londres: St. Martin's Press.
- Vaner, S.** (1992). *Modernisation autoritaire en Turquie et en Iran*. París: L'Harmattan.
- Vaner, S.; Akagül, D.; Kalegasi, B.** (1995). *La Turquie en mouvement*. Brussel·les: Complexe.

Bibliografia complementària

- Ait-Chaalal, A.; Roosens, C.; Khader, B.; Wilde d'Estmael, T. de** (1996). *Conflits et processus de paix au Proche-Orient*. Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant.
- Ali Musallam, M.** (1995). *The Iraqi Invasion of Kuwait. Saddam Hussein, his State & International Power Politics*. Londres: Tauris.
- Balta, P.** (dir.) (1989). *Le conflit Irak-Iran. 1979-1989*. París: La Documentation française.

- Boustani, R.; Fargues, Ph.** (1991). *Atlas du Monde Arabe. Géopolitique et Société*. París: Bordas.
- Bozarslan, H.** (1997). *La Question kurde: États et minorités au Moyen-Orient*. París: Presses de Sciences-Politiques.
- Cucó, A.** (1997). *Els confins d'Europa*. Catarroja: Afers (El món de les nacions, núm. 2).
- Dieckhoff, A.** (1996). *Israéliens et Palestiniens, l'épreuve de la paix*. París: Aubier.
- Duret, A.** (1995). *Oriente Medio, crisis y desafíos*. Barcelona: Salvat.
- L'État du monde 1988* (1997). París: La Découverte.
- Fraser, T.G.** (1995). *The Arab-Israeli Conflict*. Londres: MacMillan.
- Gallois, P.M.** (1996). *Le Sang du pétrole. Irak, essai de géopolitique*. Lausana: L'Age d'homme.
- Gresh, A.; Vidal, D.** (1996). *Les Cent portes du Proche-Orient*. París: L'Atelier.
- Haghighat, Ch.** (dir.) (1992). *Histoire de la crise du Golfe*. Brussel-les: Complexe.
- Hazelton, F.** (dir.) (1994). *Irak since the Gulf War*. Londres: Zed.
- Heikal, M.** (1982). *Otoño de furia: el asesinato de Sadat*. Barcelona: Argos-Vergara.
- Hourani, A.** (1992). *Historia de los pueblos árabes*. Barcelona: Ariel.
- Israël et Palestine, un destin partagé 1897-1997* (1997). París: Le Monde (L'histoire au jour le jour).
- Konopnicki, M.; Petermann, S.** (1995). *Le processus de paix au Moyen-Orient*. París: Presses Universitaires de France.
- Lacouture, J.** (1972). *Nasser*. Barcelona: Dopesa.
- Lavergne, M.** (ed.) (1993). *Le Soudan contemporain*. París: CNRS.
- Lemarchand, Ph.** (dir.) (1994). *Atlas géopolitique du Moyen-Orient et du Monde Arabe*. Brussel-les: Complexe.
- Martín Muñoz, G.; Valle Simón, B.; López Plaza, M.Á.** (1996). *El Islam y el Mundo Árabe. Guía didáctica para profesores y formadores*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional.
- Mc Dermott, A.** (1988). *Egypt from Nasser to Mubarak*. Londres: Croom Helm.
- Ovendale, R.** (1992). *The Middle East since 1914*. Nova York: Longman.
- Picaudou, N.** (1992). "Dispersion, résistance et espoirs des exilés palestiniens". *Le Monde Diplomatique* (juliol).
- Rekacewicz, Ph.** (1993). "De nombreux dossiers encore en suspens". *Le Monde Diplomatique* (octubre).
- Said, E.W.** (1995). *Gaza y Jérico, Pax Americana*. Tafalla: Txalaparta.
- Segura i Mas, A.** (2 de desembre de 1996) "Iran, la fatwa que no cessa". *Avui*.
- Stern, B.** (comp.) (1993). *Guerre du Golfe. Le dossier d'une crise internationale 1990-1992*. París: La Documentation française.
- Woodward, P.** (dir.) (1991). *Sudan after Nimeiri*. Londres: Routledge.

